

1. 48. 2. 21.

पवित्र त्रेगुनी प्रतिका

अ-प्रथम विवेक

351

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

401 423104

RECEIVED

ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ

91403

41.72

प्रथमाध्यायः — १२००.

“ସା ଶକ୍ତି ଧୀରୀ” ପ୍ରମୁଖ

मा. वि. आ. - अ. म. १३

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
 ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
 ૮૧૩

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગંગાગતી કાપીરાઈટ વિભાગ]

અનકમાક. ૮૧૩

વર્ગક

પુસ્તકનું નામ કુમુદવુંદરી

વિષય દર્શન : ૩

કુમ્હસુંદરી.

પ્રકરણ. ૧ છું.

પિતા અને પુત્રી.

यस्यास्ति वित्तं सनरः कुलीनः
सर्पाण्डतः स भुतिमान् गुणधः ।
सपथ वक्ता सच दर्शनीयः
सर्वे गुणाः काङ्क्षन् मात्रयन्ते ॥
ને પાસ છે ધન મણિયન ફળવાળો,
વિદ્વાનને મુષ્ટિ વળી શ્રુતિમાન સારો;
વક્તા મણિય વળી રૂપવતી મનાય,
સર્વે ગુણો કાન્યનમાં સમાય.

ભા. રતાર્પના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલ વિશાળ વક્ત્ર-
બીપુર નામથી વાયકવૃન્દ ભાગ્યેજ અનુભવ હશે. આ શહે-
રથી કેટલાક કોસ દુર સ્થિત, સિતળ, અને અમાધ
જળથી ભરેલ મોતીસરોવર નામના વિશાળ જળાશયની
વચ્ચે આવેલી હંચી ટેકરીપર આવેલા રસિકદુર્ગ નામથી
જોળખાતા કિલ્લા તરફ નજર રાખી આ વાર્તા વાંચવા સર્વને વિનંતી
કરવામાં આવે છે.

મોતી સરોવરમાં આવી રહેલી ધણી ટેકરીઓમાં હંચામાં હંચી
ટેકરીપર આ કીલ્લો આવેલો હોવાથી, આગળ પાછળ સરોવરના અગાધ
જળના ફરી વળવાથી અને જમીન માર્ગે કિલ્લામાં પ્રવેશ કરવાને ડુંગરો-
માંથી ફક્ત એક જ માર્ગ હોવાથી સંકટ સમયે સુખ સ્થાને જઈ
ડાકાને માટે આ દુર્ગ અતિ ઉત્તમ સ્થળ હતું એમ વિશ્વાસવાની ખાસ
જરૂર નથી.

વસન્ત ઋતુ બેસી ગઇ હતી, રહાંજના પાંચેક વાગ્યાનો સમય થયો હતો. રસિકદુર્ગના આમત્તા ભાગના વિસ્તરેલું ઉદ્યાનમાં રંગ બેરંગી ફુલો ખીલી રહ્યાં હતાં અને તેને સ્પર્શ કરી વહન કરતા સમિરના પ્રભાવે આખા દુર્ગમાં સુવાસી પ્રસરી રહ્યો હતો.

આમત્તા મધ્ય ભાગમાં ઉડતી જલ્પયંત્ર (ખૂંટારો) શીતળ ઝળતી અસંખ્ય ધારાઓ આકાશમાં ફેંકી રહ્યાં હતાં. વસન્તનેજ જીવન માનનારા કોયલાદિ અર્ધ ખગોના મીઠા કલરવથી ખાગ અને તેની આસપાસનું વન જાણે માણ રહ્યું હતું.

સતત પ્રેમરસના ભોગી ભરો, સાંયકાળ થવાથી હવે સંકોચાતા પ્રકુશ પંકજનો વિશેષ વિશેષ લાભ લેવા ગુંજારવ કરી રહ્યા હતા.

મલયાયલનો સુગંધમય સમીર સરોવરની સપાટીને સ્પર્શ કરી શીતળ થઇ કામીઓના લામી હૃદયને વધારે તૃપ્ત કરતો હતો. આમ દુર્ગના ભારે કરીને લચી ગએલા આંખાઓ વાયુ વેગથી ગતિ પામી આવકાર આપવાને માટે જાણે નમન કરતા હોય તેમ જણાતા મંબીરપણે શુદ્ધતા હતા.

આ સમયે રસિકદુર્ગની પાછલી બાજુના એક ન્હાના, સ્વચ્છ, અને મનોહર ઝોરડાની બારી ઉપર એક હાથ મુકી, બીજો હાથ કમળની કાન્તીને પછુ ઝાંખો પાડી દેનાર પોતાના કપોલ ભાગપર મુકી, બડીમાં સરોવરની સપાટીપર નજર નાંખતી, ધડિમાં પોતાની ખહારીથી સન્મુખ સરોવરને રહામે પાર આવી રહેલા મણીપુર નામના ન્હાના ગામપર મીઠી દ્રષ્ટી ફેંકતી, ધડિમાં દોષ નિઃશ્વાસ નાંખતી, ધડિમાં હાથના ચાળાઓથી હજારો તર્ક વિતર્ક કરતી, કામ મદિરમાં પ્રવેશ કરવા યોગ્ય યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરતી ચૌદેકવરસની અનુપમ લાવણ્યવતિ સુંદરી હેમી હેમી વિચારસાગરમાં એટલી બધી તરલીન થઇ ગઇ હતી કે જે ઝોરડામાં તે હતી તે ઝોરડાનું દાર હંલાડી તેમાં પ્રવેશી ધીમા પગલે પોતાની તરફ જ આવતા એક વૃદ્ધ પુરુષનાં પગલાંનો અવાજ પછુ ત્રેની અવજેન્દ્રિય ઉપર પડવા પામ્યો નહિ.

આ વૃદ્ધ પુરુષની વય લગભગ એસી વર્ષની હતી. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે આલતી વખતે તેને એક લાકડીની જરૂર પડતી હતી. તેનો મહેરો હાથ ફોકમય હતો.

આ વૃદ્ધ પુરુષનું નામ રસિકચંદ્ર હતું.

પૂર્વેકથિત રસિકદુર્ગનેા વર્તમાન ભોડતા અને માલિક આ વૃદ્ધ પુરુષ જ હતો. વાતાયને વિચારમગ્ન ઉભેલી યુવતિ તેની એકની એક પુત્રી હતી. સંસારમાં પ્રવેશતાંજ આ યુવતિએ પોતાની માતાનું સુખ ખોડ્યું હતું, અર્થાત્ પ્રસન્ન કાલેજ પોતાની પ્રસન્ન મામેલી પુત્રીને પોતાના પ્રિયતમને સોંપી રસિકદુર્ગની રસિકા આ ક્ષણભંગુર દેહને. પરિણામી સ્વર્ગમાં સીધાવી હતી.

કુમુદસુંદરી—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે માતાનું તો ન સુખ કે સુખ પણ જોવા પામી હતી. માતાના સ્વર્ગ ગમનથી તે પોતાની એક કાકીની સંભાળ નીચે ઉછરી હતી અને કાકીએ ઉચ્ચ કુટુંબને છાજતા યોગ્ય સહયુગ્યનો અને ઉચ્ચ કેળવણીનો પોતાની કુમળી બત્રીજના કામળ હૃદયમાં વાસ કરાવ્યો હતો. કુમુદસુંદરી મદનનો આશ્રય લેવા યોગ્ય લગભગ થઇ અને દૈવેચ્છાથી જોજ કાળે તેની કાકી પણ આ અસાર સંસારપર અભાવ કરી ચાલી ગઈ અને કુમુદસુંદરી હવે વૃદ્ધ પિતાની સંભાળ નીચે આ વિશ્વાળ અને એકાન્તમાં આવેલા રસિકદુર્ગમાં એકલી પડી ગઈ.

વિચારમાં નીમરન ઉભેલી કુમુદસુંદરીના કામળ ખભાપર તેના વૃદ્ધ પિતાનો હાથ અડકતાં તે ચમકી, તેણે એકદમ પાછું જોયું અને બોલી કાણુ પિતાજી— । । હાય । મહારૂં તો કાળજી ધડકી ગયું.

ખેન એવા શા વિચારમાં પડી ગઇછું કે મહારા અંદર આવવાનું પણ ત્હને જ્ઞાન ન રહ્યું ? ? એટલું બધું શું છે ? ? ?

હું વિચારમાં નિમગ્ન હતી । । નહીં નહીં પિતાજી હું તો રહેજ જ બોલતાં બોલતાં કુમળી કન્યાના મનોહર અને મુગ્ધ વદનપર શેરડા પુડી ગયા.

હા ખેન હા. તું કંઈ ઉંડા વિચારમાંજ હતી. બોલતાં બોલતાં તેના વૃદ્ધ પિતાએ પાસે પડેલી એક મુખમલ જડિત ખુરશીપર આસન લીધું. તેની રહામે અન્ય તેરીજ ખુરશીપર તે સુંદરી પણ બેઠી, વૃદ્ધ વાક્ય ચાલુજ રાખ્યું:—

ખેન તું વિચારમગ્નમાંજ મુંથાઇ હતી અને તેમ થાય એ સ્વાભાવિક જ છે તે હું સમજી છું.

વિદ્યુત્ પ્રહાર પડ્યો હોય તેમ આ શબ્દ સાંભળતાંજ તે ચમકી, અને સ્થિર હૃદયે તેણે પોતાના પિતાના મુખનું અવલોકન કર્યું અને ખીજ કાણે તેણે પોતાની મુખમુદ્રા શાન્ત કરી.

બહેન કુમુદ તું શા વિચારમાં નિમગ્ન હોઈશ તે હું સારી પેઠે સમજીશું આ માત્ર પાણી ને પવંતોથીજ વીંટાયલા એકાન્ત સ્થળમાં રહેવું હવે તને મમતું નહિ હોય કારણ કે અત્રેથી થોડે થોડે દૂર વસતા આપણા મિત્રો ભાગ્યેજ અહીં આવે છે, વલ્લભીપુરમાં વસી સમવયસ્ક સાહેબો આ સાથે રમવા અને વૈભવ માણવાની તારા યુગ્મન હૃદયમાં ઇચ્છા વારંવાર ધતી હશે તે હું જાણું છું; તેમ તું ચોક્કસ વચે પહોંચીશુ તેથી તને યોગ્ય સ્થાતે જોડી તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાના વિચારો પણ વારંવાર આવે છે.

પિતાજી, આપ શું કહો છો ? ? બહેન તો આપ કહો છો તેવો વિચાર પણ સ્પર્શો નહોતો—હું તો— ! ! !

“ બહેન તને વખતે એ વિચાર નહિ આવ્યો હોય પરંતુ મ્હારે કોઈ મ્હારી ફરજ હવે જાળવવી જ જોઈએ ને. !

પિતાજી ! ! ત્યારે વૃદ્ધ વયે પોતાના પિતાને એકાન્ત સ્થળમાં મૂકી ન જતાં હોવી પાસે જ રહેવાની પુત્રીની શું ફરજ નથી ? ?

તારા એ સહવિચાર માટે હું તને ધન્યવાદ આપું છું અને તેટલાજ માટે તને બહુ દુર કંઈ ન જોડતાં આટલામાંજ તારે માટે વિચારવાને હું પારંખું. જેમ કાલ તો મ્હારી વૃદ્ધાવસ્થામાં યોગ્ય વખતે તું મને યોગ્ય મદદ આપી શકે.

“ હશે સારની વાત ત્યારે છે, ” કહી કુમુદમ્હારીએ વાત જાણવા માંડી પણ તેના વૃદ્ધ પિતાએ કહ્યું બહેન સાંભળ મારે તને કંઈ કહેવું છે. આ જગતમાં નામ તેનો નાશ છે—જન્મ્યું તે જવાનું છે— ખીલ્યું તે કરમાવાનું છે, હૃદય તે આથમવાનું છે, આ દેહનો હવે ભરંસો રાખવા યોગ્ય નથી અને તેથી મારે તને જણાવવું જ જોઈએ. તારા અરિષ્ટ જીવનના સંબંધમાં કંઈક ખુલાસો મારે કરવાની જરૂર છે.

બહેન ! મ્હારી તું એકની એક પુત્રીથી આ અવસ્થાએ પહોંચતાં હવે હું તારાથી કંઈ જાનું રાખવા નથી માગતો.

બહેન એક ચિત્તથી સાંભળ આ કંગાલ અને મરીજ પિતાની વિનંતી ધ્યાનમાં લે ! ! !

મરીજ ! ! ! બહાલા પિતાજી તમને કંગાલ—મરીજ ! ! ! આ શું બોલો છો ? ? ? કેવળ અસંભવિત ! ! શું—આ વિશ્વાસ બળનના તમને બોલતા અને માલિક નથી ?

હા ! હા ! હાલમાં હું જુ પછુ બેઠેન—

હાં હાં હું સમજી તમે જેમ કહેવા માગતા હો છો તે હમારો પછી તે બેઠે મળશે નહિ—પછુ તે કામ ખીજના તાળામાં જશે જેમ થશે તોપણ બસે પછુ—આવેશમાં આવેલી કુમુદસુંદરી પછુ ક્રુદ્ધ બોલતાં મુઝવામ મમ અને તેને પિતા વાક્ય પુરું કરવા કુમુદસુંદરીને સુચવતાં બોલ્યો—પછુ—પછુ—શું બેઠેન કુમુદસુંદરી. પછુ સ્વાયંથીજ અંધ બની મન પ્રાપ્તથી ઉપજતી—સુખ સીમા ઉપર જ દટી રાખી મ્હારું હૃદય ત્યાં સ્થીર થશે નહિ જેવા પતિ સાથે સદાને માટે હું જોડાવા માગતી નથી બહાણ પિતાજી. કુમુદસુંદરીએ યૌવન છટામાંજ વાક્ય પુરું કર્યું.

બેઠેન ત્હારું પારવું તફન જીલભરેલું છે. મ્હારો મરણ પછી આ રથાનનો માલિક, ત્હારો શીવામ અન્ય યત્રાનો નથી. ત્યારે શું કામ તમે આવેલી બધી મીનતામાં પડવા છો ! શું કામ મને એકદમ પરણાવી દેવા માંગો છો ?

બેઠેન મેં તને ના કહ્યું કે તું પારછેતેટલો હું શ્રીમંત નથી—બેઠેન હજી તું સમજતી નથી—મ્હારે તને ખુલ્લું કરીને કહેવું પડશે ? —

સાંભળ—

બહાણ પિતાજી ત્હમારી મરજી વિરૂદ્ધ ત્હમારી ખાનગી વાત મ્હારે જમાંપણ સાંભળવી નથી—ત્હમારું અંતઃકરણ દુઃખાવી હું ત્હમારી ખાનગી વાત સાંભળી ખુશી થવા માગતી નથી—

જ્ઞાન્ત થા બેઠેન જ્ઞાન્ત થા—સર્વ હકીકત ત્હને કહી દેવાનો આ જોગબજ વખત છે તો ખીરેથી વચમાં બોલ્યા વગર એક મીતે મ્હારો જ્ઞાન્ત અવણ કર.

ત્હને ખબર હશે કે આપણા કુટુંબના આશતા આવેલા રીવાજ માણે હું આપણા દુરના સગા અને હાલના રાજ શિલાદીલને એક દેવ તુલ્ય નુકું. આજથી જગમમ વીસ વરસની વાત ઉપર શિલાદીલને ગાદી પરથી હઠાડી મુકવાને માટે એક બયંકર કાવતરું રચાયું હતું અને તેમાં મમ બામ આપણા એક સગા અને આ જવનના પ્રથમના માલીક, હજુમદે લીધો હતો. પ્રજા પ્રજાથી સરઆતમાં કેલવચંદના પાસા રખા પડ્યા, અને શિલાદીલને, મ્હારે અને ખીજ બધાઓને પાંચ સાત મહાદેવો ને વતવાસ જોગવવાં પડ્યાં હતાં.

અને તે વખતે—અરે એવા અણીના વખતે ઉદયસીંહ ને આપણે ત્યાં
વારંવાર આવેછે તેના પીતા જ્યસીંહે મહેને મીત્ર તરીકે તનની—મનની
અને ધનની કીમતી મદદ કરી હતી.

પિતાજી ! શું જ્યસીંહે— ? ? વરસ દીવસ પર મરણ પામેલા
જ્યસીંહે ?—આપણી પડોશમાં આવેલા જયમદન માલેક અને રાજ
શિલાદિલના પીતરાઈ જ્યસીંહે ? ?—

હા જ્ઞેન તેજ જ્યસીંહે અને તેથી તેનો અને તેની મીલકતના
હાલમાં માલિક થએલા તેના પુત્ર ઉદયસીંહનો હું દેવાદાર છું—

અને તેટલાજ માટે પિતાજી તમે વારંવાર જ્યસીંહના મુર્ખ, અભિ-
પ્રાનો અને છેલ્લખટાઉ ઉદયસીંહને માનની નજરથી જોવાની ને પુણ્ય
પ્રેમ જ્યો આવકાર આપવાની મહેને સલાહ આપતા હશે નહીં વાર ?

છાની રહે જ્ઞેન છાનો રહે આમ વળ કવળનું વગર સમજે શું
જોલવા મંડી પડેછે. વિચાર તો કર કે તું કોને માટે, અને શું જોલેછે.

પિતાજી આપની ઇચ્છા પ્રમાણે હું તદ્દ જ્યસીંહને એક પિતા જેટલું
માન નહોતી આપતી ?

જ્ઞેન તું એક આચંકિત પુત્રીજી અને છેવટ સુધી તું એવીજ
રહીશ. એમ હું આશા રાખું છું. જ્ઞેન તને કહ્યું તેમ હું તેમનો દેવાદાર
છું તેમની પાસેથી લીલેલાં નાણાં ઉપર ધ્યાન અને તેનું ધ્યાન ચઢવાથી
દેવામાં હું હુખી ગયો છું કુમુદ ત્હારાથી હવે પડદો શું કામ રાખું મારે
તને કહેવું જોઈએ કે આ વિશાળ ભવન, બાગ બગીચા, સર્વ તેમને ધેર
ધરેજો છે અને—જોલતાં જોલતાં રસિકચંદ્રની આંખમાં આંસુ ભરાઈ
આવ્યાં.

શાન્ત થાઓ પિતાજી શાન્ત થાઓ આમ ગભરાયે શું વળવાનું છે
ગજગળી થઈ જતાં કુમુદસુંદરીએ કહ્યું. જ્યસીંહના મરણથી ઉદયસીંહ શું
તેના પિતાનું માગનું વસુત્ર કરવાને તમારી પાસે વારંવાર ઉધરાણી કરે છે ?
ના જ્ઞેન ના. ઉદયસીંહ તો એક સખ્ય માણસ છે તે એમ કહે
જ નહિ.

પિતાજી તમે એવા એક છેલ્લખટાઉ મુર્ખ મદાંધ માણસને સખ્ય
માણસ કહોછો એ સાંભળી હું અજાયબ થાઉં છું. એક પૈશા થીવાજ તેની
પાસે તમે શું સાંડે દેખોછો ? જ્ઞેન સર્વે ગુણાઃ કામ-ચન માશ્વર્યન્તે
એ કહેવત શું તારી જાણ પહોંચે ?

પિતાજી-બહાલા પિતાજી ! શું પૈસાને જ તમે સુખ માને છે !
બીચારમાં પડી ગએલા પોતાના પિતાના મુખ રહામું જોઈ કુમુદમુંદરીએ
પ્રથમ ક્યો, જો કે સાંયકાળ થઈ જવાથી પોતાના પીતાના મુખ પર થતા
મનોભાવ તો તે જોઈ શકી નહી.

અરે ! સરોવરપર દીવો જાળો ? ? ચમકી વહ રસિકચંદ્ર એકાન્ત
એક બોલી ઉઠ્યો,

દીવો ! બોલતાં કુમુદમુંદરીએ ખુરશીપરથી સફાળો હાથ ને ખસી
માંથી સરોવરપર દૃષ્ટી કરી.

હા. હા. દીવો ! જો તું દેખતી નથી ?

પેલો રહ્યો હા હા પિતાજી દીવો છે-

હાં હવે મ્હારી ખાતરી થઈ !

જાની ખાતરી પીતાજી !

મ્હેં વારંવાર તે દીવો સરોવરપર જોયો છે અત્યાર સુધી મારું
મનમાં હતું કે, મ્હને બ્રાન્તી થતી હશે પણ હવે મ્હને ખાતરી થઈ
કે તે બ્રાન્તી નહિ પણ ખરીજ વાત હતી.

પિતાજી હવે જુવો જુવો દિવો અદૃશ્ય થાયછે પણ ત્હમે હમણું
બ્રાન્તી વિગેરે શું સમજો જોડ્યા હતા ?

જ્ઞેન મોતીસરોવરની ભુતાવળની વાતો ત્હેં કદાપિ સાંભળી નહીં
હોય ! દીવાનો ચમત્કાર મ્હેં બે વ્રણ વખત જોયો છે અને હમેશાં આ-
જની માફક તે દેખાદેખ અદૃશ્ય થઈ જાયછે મ્હને ખાતરી છે કે કોઈ લોભી
માણસ મ્હારી માફકજ ખોવાએલી સમઢ પેટી હાથ કરવાના લોભ-
માં વહાણમાં બેસી સરોવરમાં જાળ નાંખવા નીકળેલો છે.

પિતાજી શું તમે આ સરોવરને જાળ નાંખી શોધાવ્યું હતું ? કોની
સંમત પેટી હાથ કરવાને ? જાણી સંમત પેટી જાની ? ?

કૃપા કરીને મ્હને સમજાવો આ વાતમાં મ્હને કંઈ બેઠ માલમ
પડેછે.

હું આ ભવનમાં પ્રથમ રહેવા આવ્યો ત્યારે મ્હેં આખું સરોવર
જાળ નાંખીને શોધાવ્યું હતું અને તેમ કરવાનું એક કારણ હતું તે કારણ
સંમત પેટી હાથ કરવાનું જ હતું બીજું કંઈ નહિ.

પણ પિતાજી સંમત પેટી જાની ! કોની ? વાત તો કરો.

ધીરી ૫૩ બ્હેન ધીરી ૫૩ હું સર્વ વાત કહું છું મ્હેં તને કહું છું કે
આરે, શિલાદિત્ય વિજેરને પાંચ સાત વરસ વનવાસ ભોગવવો પડ્યો
હતો.

હા પણ તેને અને સંમદ પેટીને શું ?

જ્ઞાતાં આ બ્હેન ઉતાવળી શું કામ ચાલ્યો આ જમતમાં પ્રભુ કો-
ઈનો અંન્યાય સાંખતો નથી. અન્ય મદદ મેળવી શિલાદિત્યે યોગ્ય વરસ-
માં પોતાનું રાજ્ય પોતાના કબજામાં ફરીથી લીધું. ત્યારબાદ જે ભોકા પો-
તાના રહામા થયા હતા હેમની મીલકત જ્યાં ફરી લઈ તેમને
સમ્પ્રદાઈને માટે સાચન આપવાના બહેરખાખા ઠાક્યા. તેમાં કેશવચંદ્રનું
નામ પ્રથમ મુકવામાં આવ્યું.

પિતાજી તદમેતો આ જામતની કેશવચંદ્રને તુરંત ખબર આપી હશે
નહિ વા ? આતુર કુમુદમુદસીએ પુછ્યું.

હા બ્હેન તુરંતજ મ્હેં હેને બચિખના બચથી ચેતાવ્યો. અને તુ-
રંતજ તેણે પોતાના રાજના ગુરુસાની રહામે જમાવ કરવાના ગામનો એ-
કઠાં કરવા માંડ્યાં. પ્રથમ તેણે આ કિસ્સો સમજાવ્યો અને પોતાના મા-
જતા લેણીનો અવેજ એકઠો કરી એક ભોલાની મજબુત પેટીમાં મુક્યો.
જમમમ ફસ લાખ રૂપીઆનું મુવજું હેણે એકઠું કરી તે સંમદપેટીમાં
બાંધુ પોતાના જમાવમાં તે આટલું કરી રહ્યો નહીં એટલામાં રાજના
જુવા જમમુસોની એક ઘોડેસ્વારની ટોળીએ એક દિવસે રાજના કુકમચાં
આ તેના કિસ્સાપર હસ્યો ક્યો. પોતાની અને પોતાના નોકરોની સજા
આતુરીએ સારી રીતે તેણે સાંજ પડતા મુક્તિ આ દેશને હઠાવ્યો. પરંતુ
અવધાન વખતે તેના પછા માથાસે કપાઈ મરવાથી તેના જોરમાં થડાડો
જઈ મર્યો. પોતાની પત્નીને તથા પોતાના બે વર્ષના બાળક કુસુમચરન
હેણે પોતાના સાજાને સોંપ્યાં અને તેમનેજ પેલી ફસ લાખ રૂપીઆના
મુવજુંથી બરેલી સંમદ પેટી સોંપી, જેમ જને તેમ કીસ્સાની પાછલી
બાજીએથી વઢાણમાં બેથી સરોવરના રહામા કીનારાપર આવેલા મણી-
પુરમાં પોંચી ચતોરાત ત્યાંથી જ્યાં જવાય ત્યાં નાથી જવા મુચ્છું;
તેની પત્નીજતા સ્ત્રીએ તેમ કરવાનું ના પાડતાં છેવટે પોતાનો બાળ પુત્ર
કુસુમચર મોટો થતાં પોતાનું વેર લેશે એમ કહી સમજાવી આજીજી કરી
લેણે તેને વિદાય કરી. પરંતુ ઇશ્વરેજી બળવાનછે રાજાઓના જમમુસોએ
કીસ્સો હાથ ક્યો અને પોતાનાજ પ્રીય રથાનનું રક્ષણ કરતાં કેશવચંદ્ર
મર્યો. સ્ત્રી પડી જતાં સર્વ રથએ અપહાર પ્રસરી રહ્યા અને અંધ-

કારનો લાભ લઈ કેશવચંદ્રનો સાથો પોતાની બહેન, બાણેજ, તથા બે આકરોને લઈ તૈયાર રાખેલા નાવડમાં પેલી સંઘડ પેટી સાથે જાને છીનારે આવેલા મણીપુર મામમાં જલદી પહોંચી જવા નીકળે.

સરોવરનાં મધ્ય ભાગે પહોંચતાં જ તેમની સાથે એક સામેથી આવતી બીજી નૌકા અથડાઈ, ને કેશવચંદ્રની સુધીલા સ્ત્રીની બીજીની મારી ચીસ પડાઈ મધ્ય-પ્રકાશ પડાઈ ગયું અને કીસાગાં અકુરી રહેલી જડાઈ પાણીમાં પુરી થઈ. મારામારીમાં કેશવચંદ્રની સ્ત્રીવાળી નૌકા ઉધી વળી ગઈ અને પ્રભુ જાણે બીજાનું તો શુંજે થયું હશે પણ ફક્ત કેશવચંદ્રની સ્ત્રીનું શબ રક્તવારના પહેરમાં તણાઈ છીનારે આવેલું દૃષ્ટીગોચર થયું. કેશવચંદ્રનો સાથે, કુંવર, અને છીમતી સંઘડપેટી અદૃશ્ય થયાં.

રાજા શિલાદિત્યની આમ્રાથી આ કિસ્સો ત્હેની તમામ મીલકત સાથે મળેને મળ્યો અને મહેં તેનું નામ રસિકદુર્ગ પાડ્યું. ખમેતેમ કરી ઉભા સિંહના પંજમાંથી છુટવાને, અરે રણમુક્ત થવાને મહેં પેલી સંઘડપેટી ખોળી કાઢવાને આખા સરોવરનું મંથન કર્યું પણ ફાગટ. આ વાત બહાર પડતાં સંઘડપેટી મેળવવાની આજ્ઞાએ કંઈ કંઈ મનુષ્યોએ આવી આપણી સામેના મણીપુરમાં વાસ કર્યો. લાખો જણાએ નાનાં વઢાણો ખરીદ કરી દીવસોને રાતો જાળો નાંખી નાંખી સંઘડપેટી કાઢવાને માટે કુમાળી છે. હમણાં જ મળેને ખબર પડી છે કે વધારામાં એક ખુનસુરત યુવાન પરદેશીએ ખોવાએલો ખજાનો પોતાને લાઇ કરવા માટે મણીપુરમાં એક નાનું મકાન બાડે રાખ્યું છે ને પોતાનું નામ અમર કરવાના ઇરાદાથી તેને વિલાસભવન નામ આપ્યું છે.

વાત કરતાં કરતાંમાં જ જોયીતો ચંદ્રનો પ્રકાશ થયો અને પિતા પુત્રીએ એક સુંદર યુવકને નાની હોડીમાં પોતાના કીસાની સમીપજ નેયો.

જે જે કુમુદસુંદરી પેલો એજ યુવક જેનું નામ વિલાસી છે જેને માટે હમણાં જ મહેં તને વાત કરી ને; મરીખ બિચારો એને ક્યાં ખબર છે કે જે ખજાનાને માટે તે શોધ કરે છે તે માટે કું મણી મળ્યો હતો પણ ફાગટ.

જે જે બહેન વાદળામાંથી જોયીતો ચંદ્રનો પ્રકાશ પડવાથી પોતે ખજાનાની શોધ કરતો પકડાઈ જવાથી તે યુવક એકદમ પોતાની હોડી હંકારી, સામેપાર જવા લાગ્યો:—અરે ના ના જે વગીને આપણા સામું જુવે છે અને જોડે ! બેધાક આપણને નમરમાર કરે છે. શું એની હી

બત અને અડમતા.

પિતા પુત્રી આમ વાનમાં ગુંથાયાં હતાં એટલામાં એક ચાકરે ત્યાં આવી વિનંતી કરી કે જન્મવનો સમય થયોછે માટે પધારો.

આશો કહી પિતા પુત્રી બોજનમુદ્દ તરફ વળ્યાં.

પ્રકરણ ૨. જી.

પ્રિયતમ અને પ્રિયા.

I want (who does not want ?) a wife,
Affectionate and fair,
To solace all the woes of life,
And all its joys to share;
Of temper sweet, of yielding will,
Of firm yet placid mind,
With all my faults to love me still,
With sentiment refined.

Jone Quirey Adams

The wants of Man.

જરૂર છે મ્હારે પત્નીની, (એની જરૂર નથી કોને ?)
પિત ભરેલી વળી રૂપાળી; (ચદ્ર સમાનજ મ્હોંને)—
મમ દુઃખમાં ધીરજ દેનારી; સુખમાં સમ ભાગિની;
શાન્ત સ્વભાવ રૂઠો ધરનારી આશાકિત વ્રતિની;
કામજ સાથે સુ દૃઢ મનની (પ્રકૃતિથી જે રહોયે)
મ્હાનારી અવગુણથી ભરેલો હૃદય હુ' ઘણાયે તહોયે.

ગ ત પ્રકરણમાં વર્ણવેલ પત્નીના બની તેને ખીજે દીવસે નમતા પહેરતા લગભગ ત્રણેક વાગ્યાના શુભારમાં ઉપરના પ્રકરણમાં તારંવાર આવી ગએલ મણીપુરના કિનારપરથી એક બાવી-શેક વર્ષના યુગસુરત યુવકે પોતાની નાની પછુ સુશોભિત નોકાને રસિકદુર્ગ તરફ હલેસાંથી ધીમે ધીમે હંકારવા માંડી

અનુપમ નૌકા મંદ પવનથી ધીમે ધીમે ડોલતી તેમાં બેઠેલા મન-
મોહક યુવક સાથે મોતીસરોવરની સ્વચ્છ અને રૂપાના પતરા જેવી સપાટીપર
તરવા મંડી, અને પ્રત્યક હલેસાથે મથીપુરને પાછળ મુકી રસિકદુર્ગને
તરફ તરાથી ગતિ કરવા મંડી,

અંદર બેઠેલા યુવકનો પોશ્તાં જો કે મધ્યમ વર્ગને હાજરો હતો.
તોપણ તે તેને બંદબેસતો લેમજ સ્વચ્છ હોવાથી તેની ખુશસુરતીમાં વધા-
રા કરતો હતો, તેની કાળા ભ્રમર જેવી જરા લાંબી ચોટથી ટોપીની બ-
હાર નીકળી ઝુંઘળાકારે તેના બન્ને ખભાને સુશોભિત કરતી હતી, તેના
હોઠપર ઉમેલી જરા નાની પણ વાંકડી અને ફાંકડી કાળા મુઠો તેના મુ-
ખમાંથી મંદ હાસ્ય વખતે દેખાતી સફેદ દુધ જેવા દાંતની પકિત સાથે
સ્પર્ધા કરતી સ્પષ્ટ દેખાતી હતી, વાંચનારને જણાવાની જરૂર નથી કે
આ નૌકામાં બેઠેલો ખુશસુરત ખીજો કોઈ નહિ પણ ગતપ્રકરણમાં વૃદ્ધ
રસિકચંદ્રે વર્ણવેલો મથીપુરમાં ચાર પાંચ માસથીજ આવી વસેલો વિલા-
સી જ હતો.

સરોવરની મધ્ય ભાગમાં નૌકાએ પહોંચતાંજ તેણે રસિકદુર્ગને
નહિ પણ અન્ય માર્ગ પકડ્યો અને છેવટે રસિકભવનના કાચા હાથના
ઝાડોની ધટાથી ધીમ અનેલા નંદનવન જેવા કીનારે વિલાસી ઉતરી પડ્યો.
અને નૌકાને એક ખીલા સાથે બાંધી દુરતજ ઝાડોની ધટામાં અદબ
થયો.

સંશય અને આશા ભયં હૃદયે તેણે અમુક જગા તરફ જ જવા
માંડ્યું અને નિમેલે સ્થળે એક ખુશસુરત યુવતિને ઉમેલી જેમ્ તેના
પગને ત્વરિત ગતિનું ભાન થયું થોડીજ વારમાં જેને મળવાને તે આ-
વ્યો હતો તે પ્રિયતમાના સમીપ તે આવી ઉભો રહ્યો અને પ્રેમી હૃદયે
પુણ્ય માનેલી, રતિ જેવી પ્રેમ મુર્તિને, પોતાના પ્રેમ-હૃદયમાં રહેલા
અનહદ પ્રેમને લીધે પ્રણામ કરવા જતો હતો તેટલામાંજ—હાં—હાં—
વિલાસી આ શું ! ! આમ કરવું હવે આપને હાજરે ? ? આપની આ-
પની—બોલતાં બોલતાં આપણી વાર્તાની નાવિકા—વૃદ્ધ રસિકચંદ્રની
દુહિતા—વિલાસી વિલાસીની વિલાસિની કુમુદસુંદરી અટકી પડી.

“ અર્ધાંગના જવાનું વચન આપ્યા પછી ” --એમ બોલવા પું
જતી હતી નહિ બહાલી કુમુદ ? કહી વિલાસીએ પોતાની ભવિષ્યમાં યનારી
અર્ધાંગનાને હૃદય સાથે હરખથી દર્શાવી.

હા ંહાલા વિલાસી પણ હવે મ્હને પોતાને તે આપેલા વચન માટે પરતાવે માયછે કમરજી તેથી હું મ્હારા દહ પિતા જેમનો મ્હાસ પર અત્યંત વિશ્વાસ છે તેનો દુરુપયોગ કરું છું અચકાતાં અચકાતાં પોતાના પ્રિયતમે કરેલા પ્રેમલીંગથી મુગ્ધાભાવને લીધે સરમાઇ નીચું જોઇ મજેલી અને રહેજ કામવેશથી મુગ્ધા કુમુદસુંદરીએ પ્રતિ કિતર વાળ્યો.

પ્રિયે ! દહ પિત્ત તારહની ત્હારી ફરજને ક્ષીધે જો આપેલા વચન માટે ત્હને પરતાવે મતો હોય તો તે પાછું ખેંચી લેવાની હું ત્હને મ્હાસ અંતઃકરજી પૂર્વક રજી આપું છું. મ્હારો ત્હારા પ્રત્યે શુદ્ધ પ્રેમ છે તો ત્હારા હૃદયની ઇચ્છા વિના મ્હારા પ્રેમમાં તને તલ્લિન બનાવવી એ અસંપ્રેમીનું ભૂપજી નથી એમ હું સમજું છું.

વિલાસી આપને આ વીચાર નથી આવતો કે પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનાર પુત્રી અશાંદિત પત્ની થી રીતે ઘરો ! નામ સ્વરે સિમત હાસ્ય સાથે કુમુદસુંદરીએ પ્રશ્ન કર્યો.

ના બહાલી ના-ના-લાખ વખત ના. હું સારી પેટે સમજું છું કે આ બાબતમાં તું ત્હારા પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન મ્હારા પ્રેમથી ઉરકેમજ કરે છે કે જે પ્રેમ શુદ્ધ-સાચો-અને અમાપ છે.

બહાલા વિલાસી કમર સાક્ષી રાખી સાચેસાચું કહું છું કે મ્હારો આપના પ્રત્યે આપે વલ્લુબ્યો તેવોજ પ્રેમ છે, પણ પ્રાણથી મ્હારા પ્રિયતમ, બહાલા વિલાસી વિલાસી આપને ક્યાં, અરે ! આપને ક્યાં ખબર છે કે—કહેતાં કહેતાં કુમુદસુંદરી અટકી પડી.

ત્હારા પિતાની ત્હે આ બાબતમાં આજ્ઞા લીધી નથી એ બાબત તું મ્હને કહેવા માગે છે નહીં બહાલી કુમુદ ! પણ પ્રિયા સચ્ચર કર-ધિરજ ધર. એવમ અવસર આવવા દે પ્રેમ પ્રેમનો પંથ શોધી કાઢશે. જળનું સ્વર્ણ અને સ્વર્ણનું જળ કરવા પ્રભુ સમર્થ છે. એ નોધારાના આધારને--દબર હાથના ધણીને પ્રારબ્ધ પરતું પાંદડું ખરોડી નાંખતાં શું વાર લાગે તેમ છે બહાલી. પોતાની પ્રિયતમાને દહ આલીંગન આપતાં વિલાસીયે કહ્યું.

બહાલા વિલાસી આપનું તે ધારવું ખોટું છે—મીઠ્યા ભમણા છે.

શી બાબતની તું વાત કરે છે પ્રિયે !

મઠ કાલે સાંજે હીવાનો પ્રથમ પ્રકાશ સરોવર પર દેખાયો ત્યારે હું સારી પેટે જાણું છું કે આપ આપની નૌકામાં હતા અને હીવાનો પ્રકાશ આપની નૌકામાંથી નીકળતો હતો.

હા વારંવાર સાંજના પણ તહાં ચંદ્રવદન ગમે તે બહાને જોવાને માટે તહારા બવન તરફ મ્હારે નૌકામાં આવવું થાય છે. પ્રિયતમ આપની મ્હારા તરફની એ લાગણી અને પ્રિતિ માટે હું મ્હારા આત્માને ધન્યવાદ આપું છું છતાં રાત્રિના નૌકામાં દિવાની જરૂર—

રાત્રિએ નૌકામાં દિવાની જરૂર નહિ ? વિલાસીએ. આનુસ્તાથી પ્રશ્ન કર્યો.

કોણ જાણે જેમ આપ કહો તેમ—કુમુદસુંદરી અટકી.

બહાલી કુમુદ બોલ બોલ ત્હારા હૃદયમાં કંઈક સંશય છે પ્રિયા જુલાસાથી હૃદય બોલ શું છે રસિલી—ગઈ કાલે સાંજના મ્હારા પિતા પણ મ્હારી સાથે બહારીએ હિન્ના હતા.

ચંદ્રમાં જોયાંતો બહાર નીકળ્યો. ભારે મહેં લેમને જોયા હતા અને મહેં સપ્તેમ લેમને પ્રણામ પણ કર્યો હતા. પણ હાં હાં હવે હું તહાં કહેવું સમજ્યો. શું હું કાશ્વાની એટલે બંને પાસે આવી ગયો હતો તેથી અથવા તો મ્હારી કાંઈ અગેગ્ય પ્રેમી વતનુંકથી ત્હારા પિતાને આપણા પ્રેમની જાણ થઈ ગઈ છે ? અધિર થતાં વિલાસીએ પુછ્યું. નાના તેનો તો તેમને સ્વામી પણ મ્યાલ નથી નહીં તો તે એવું બોલતજનહી.

તેઓ શું બોલ્યા હતા ?

લેમને બહુ બહુ વાતો કહી—અને એમણે આપને જોળખ્યાં છે. તેઓએ કહ્યું કે આપ સંત્રદ પેટ્રીની શોધમાં નૌકામાં બેસી ફરવાને બહાને ફરો છો.

એમ કે ! !

બહાલા ! મ્હારા પિતાજીએ આંહી રહેતા આવ્યા કે તુરત આખું સર્વેવરને સંત્રદ પેટ્રીની શોધમાં શોધાવું હતું પણ ફેગટ. છતાં ધારો કે તે સંત્રદ પેટ્રી આપને મળી તો પણ અન્યની માલિકીની પેટ્રી આમ શી રીતે રાખી શકશે. આપનું નિર્મળ અંતઃકરણ આપને તેમ કરવાની આજ્ઞા આપશે ? ના નહિજ—કેમ બોલતા નથી બહાલા—?

કંઈ નહિ રહેજ હું જરા વિચારમાં હતો.

પ્રિયતમ હું ધારું છું કે મ્હારા મોત્રવાથી આપ મ્હારા પર ગુસ્સે થયા છો બહાલા—બોલતાં બોલતાં કુમુદસુંદરી ગળગળી થઈ ગઈ.

ના બહાલી ના સ્પષ્ટ પચુ નહિ—હું તો તું જે મ્હને કહેતી હતી તે બાંધવાના વિચારમાં હતો પ્રિયે, કહી વિલાસીએ વળી પોતાની પ્રિય.

તમાને હૃદય સાથે દાખી.

હાં હવે હું સમજી આપને મહારા કહેવાથી ખ્યાલ આવ્યો હશે કે સંગ્રહ પેટી આપ શોધી કાઢો તો પણ તેના બોક્કતા આપ થવાના નહિ પણ તે તેના માલીકનેજ મળવાની. અને તેથી આશા ખીજ આપના હૃદયમાંથી ઉડી જવાથી નિરાશામાં આપ ઘેરાયા હશો—હા ! બહાલા હવે શું થશે ! પ્રિયે ધિરજ ધર તે સંબંધમાં આશા નીરાશા મ્હને છેજ નહિ—બહાલી વિચાર કર આજથી થોડા માસપર જ્યારે હું આંદી રહેવા આવ્યો ત્યારે હું ક્યાં જાણતો હતો કે પરમાત્માએ આ સ્થળમાં તું રૂપી મહારે માટે અમૃત ભરી મુક્યું છે. વહાલી ક્યાં તારી ઉત્તમ અને મહારી અધમ સ્થિતી પ્રભુની કળાનો પાર કાણ પામ્યું છે ને પામશે.

જ્યારથી મ્હેં ત્હને પ્રથમ જોઈ ત્યારથીજ હું ત્હને પૃથ્વીપરની કોઈ સ્ત્રી ન સમજતાં સ્વર્ગની ભુક્તી પડેલી અપ્સરાજ ગણતો. તારી છાયાની માફક જ તારી પાછળ પાછળજ આવતો, તારાં પગલે પગલાં માપતો અને જો કે તું મ્હને જોતી નહોતી છતાં હમેશાં તારી સમીપ જ રહી તારા આ મનોહર વદન કમળનું દુરથીજ પાન કરી શાન્ત થતો અને તારી સાથે સંભાષણ થવાની અમૃતમય ઘડી હમેશાં પ્રભુ પાસે માગતો. એટલામાં મયંકર વાઘની અપટમાંથી મહારી અદ્ય મદદથી તું બચી અરે ત્હાડું તે ષખતે બચથી બેશુદ્ધ, શ્વેતેલું શરીર મ્હેં મહારા બોળામાં લૂંછ ત્હાડું માથું મહારા ખબા ઉપર ટેકવ્યું ત્યારે બહાલી કુમુદ પ્રાણથી અધિક પ્રિય કુમુદ મહારા આત્માને ધન્ય છે એમ હું માનવા મંડ્યો.

કોને ખબર હતી કે આટલી નજીવા બાબતમાંથી આપણા હૃદયમાં પ્રેમાંકુર ધ્રુવશે, આપણે એક વાર મળ્યાં, બીજી વાર મળ્યાં, ત્રીજીવાર મળ્યાં, અને જે પ્રેમ કરાનું આપણે પ્રિતથી પાન કરીએ છીએ તે સ્થિતિએ પહોંચ્યાં, નહિ તો સ્વપ્નમાં હું શાનો ખ્યાલ રાખું કે શ્રીમન્ત રસિકચંદ્રની સુશિક્ષા અને એકની એક પુત્રી હું જેવા કંગાલ ચરદેશીની પ્રિયતમા થશે. આ સર્વ શું સ્વપ્ન વત્ત નથી? બહાલી જ્યારે જ્યારે આવલતા મંડપમાં હું તારી સાથે બેસતો, વિનોદ કરતો ત્યારે ત્યારે વારંવાર મહારા હૃદયને પુછતો કે આ સ્વપ્ન તો ન હોય ? ?

“ ના ના બહાલા વિદ્વાસી તે સ્વપ્ન નહોતું સ્વપ્ન નથી, શ્રીમંત કે જરીજની એકની એક દુહિતા હું આપને ચાહું તેમાં નવાઈ નથી કારણ

મહારી નજરમાં આપ ડાહ્યા સદ્ગુણી અને વિદ્વાન માલમ પડ્યા છે વળી આપે અપના પ્રાણની અવગણના કરી મુજ રંકનો પ્રાણ તે દહાડે ઉગાર્યો હતો, અને તેજ આપે ઉગારેલો પ્રાણ આપને આપી આપને તે પ્રાણના નાથ કરે તેમાં આપનાથી હું કાંઈ વિશેષ કરતી નથી મહારાજાં બહાલા વિલાસી ” ! ! પ્રેમમય બની આલીંગન આપતાં હૃમ્મદસુંદરી બેંગ્રી, છતાં હવે શું થશે તે કાંઈ કહેવાનું નથી.

આવા આપણા શુદ્ધ પ્રેમમાં શું વિશેષ પડવાનો છે ? શાથી તે મહેને કૃપા કરી જણાવીરા ? ?

બહાલા મહારા પિતા ગમ્મ કાલ રાતે શું શું બોલ્યા હતા એ સર્વે વૃતાન્ત મહેં આપને હજી કહ્યો નથી એટલે આપ એમ બોલો એમાં નવાઈ શું ? મહારા ચિત્તમાં કાંઈ કાંઈ થઈ જાય છે અને મહેને બીલકુલ ધીરજ રહેતી નથી. મહારા પિતાએ મહારા લમનું નક્કી કરી નાંખ્યું છે.

હેં ! લમ શબ્દ સાંભળતાં વિલાસી ચમકીને બોલી ઉઠ્યો.

પ્રિયતમ એ સર્વે વાત ખરી છે અને મહેને બહેમ આવે છે કે—

બહેમ ! ! કુમુદ શાનો ? શાનો બહેમ ? ? ?

મહારા પિતાનો મહારાં લમ એક એવા માણસ સાથે કરવાનો વિચાર થઈ ગયો છે કે બહાલા વિલાસી હું આપને ના ઓળખતી હઉં તોપણ એ પુરુષ સાથે તો પ્રિત કરવાનું મહેને મન થાય જ નહીં.

જેની સાથે ત્યારે વિવાહ કરવાનું ત્યારે પિતાના હૃદયમાં છે તે બાળ્યજાળી પુરુષનું નામ તો કહે બહાલી કુમુદ હું જાણવાને અધિરો થયો છું.

“ ઉદયસિંહ. ”

શું ! જયસિંહનો છેલ્લ ખટાઉ હડાઉ અને મીઠાજી ઉદયસિંહ ?

શું ત્યારે પિતાએ એના જેવાને ત્યારે યોગ્ય ભર્યાર ગણ્યો છે ? ?

બહાલા વિલાસી હું નક્કી કહી શકું નહિ. મહેને એ બાળ્યતનો સજડ બહેમ છે વખતે મહારી ધારણા બેટી પણ હોય, પ્યારા આ શીવાય મહારે આપને બહુ બહુ કહેવાનું છે.

કહે બહાલી કહે બવિખ્યમાં ત્યારે માટે મહારાપર જે સંકટ આવી પડવાનું હોય તેનો પડો મહેને અત્યારથી બેલીદે એટલે ત્યારે પ્રેમી પ્રીતનું છેલ્લું પાન કરી મહારા દુઃખના દિવસો હું ગમે ત્યાં પુરા કરું.

પ્યારા પ્રિયતમ આપ મહારાપર ગુસ્સે થયા હોય એમ લાગે છે. આપ જાણતા હશે કે આમાં મહારો વાંક છે પરંતુ પ્રભુને સાક્ષી રાખી

કહ્યું કે આમાં મ્હારો કાંઈપણ દોષ નથી. અને બવિષ્યમાં આપણી આ પ્રિયતા કેવો અંત આવશે એ વિચારમાં આખી રાત્રી મહેં અનિ-
મિષ નેત્રે વ્યતીત કરી હતી. મ્હારા કહેવાથી ત્હને ખોટું લાગ્યું હોય
તો બહાલી કુમુદ મ્હને માફ કર ત્હારો વાંકો વાળ થયા પહેલાં આ
દેહમાંથી સ્વ પાપી આત્મા નીકળી જાય તો સારું એવું હું અતઃકરણ
પુર્વક ઇચ્છું મ્હારી પ્રાણ. પણ કહે ત્હારે ખીતું શું કહેવાતું છે. ?

એ મ્હારા પિતાનું રહસ્ય છે અને તેટલાજ માટે આપને તે કહેતાં
હું ખમચાઉં છું.

હાં મ્હને એક વિચાર સ્ફુરે છે. જયસીંહનો પણ ત્હારા પિતા વા-
રંવાર સારો આદર સત્કાર કરતા, અને મણીપુરના સર્વ કામ વાતો કરેછે
કે રસિકચંદ્ર જયસીંહના દેવાદાર છે અને તે દેવામાંથી હુક્ત થવાને માટે
બહાલી કુમુદ ત્હારી મદદ વિરદ ને વદ્ ડોસાની મતિ ત્હને જયસીંહના
નામાંકિત ક્રમાર જોડે પરણાવવાની યત્ન છે. પણ આપ હું શંકરની પ્ર-
તિજ્ઞા લઈને કહ્યું કે જ્યાં હુવો આ વિલાસીનાં પાશુ ત્યાં સુધી
ત્હારી ઇચ્છા હશે તો હું કદાપી કાળે તે થવા દેવાનો નથી એમ કહી
કુમુદનો કાન્તીમાન કાન્ત પોતાની પ્રિયતમાને ખરા પ્રેમીના પ્રેમથી બેટી
ખડ્યો.

કુમુદસુંદરીએ પણ પોતાનો પ્રિયતમ પોતાંને એ સંકટમાંથી બચા-
વવાને પુર્ણ રીતે સમર્થ છે એમ જાણી રહ્યું દદ આલીંગન આપ્યું
અને બોલી બહાલા વિલાસી આ રંક દાશીને માટે આપ આપના આ-
ત્માની પણ દરંકાર કરતા નથી એ હું સારી પેઠે સમજી છું.

પ્રિયા પણ ધાર કે ત્હારા પિતા ત્હને ઉદયસીંહ સાથે લમ ગાં-
ઠથી જોડાવાને માટે આગ્રહ કરશે તો તું શું કરીશ.

બહાલા વિલાસી મહેં આપને વારંવાર કહ્યું છે અને અત્યારે પણ
કહ્યું કે મ્હારા બહાલા વિલાસીની વિલાસી પ્રિયા હું થવાને બાગ્યશાળી
નહી થઉં તો આ દેહને કામ ખીજની નહી કહેવરાવતાં મરણને શરણ
કરીશ.

કેમ હવે સંતોષ પામ્યા. ?

બહાલી કુમુદ આથી વધુ સંતોષ હું ખીજ સાથી પામવાનો હતો
છતાં ત્હારી પાસેથી વચન લઈ હું ત્હને એમનેએમ પાછી મોકલવા
માગતો નથી અને ત્હારી પ્રતિજ્ઞા માફક હું પણ પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે હું

તેને મ્હારી અર્થાગના કહેવડાવવાને જો દેવપ્રજાથી કામચાણી નહીં થઈ તો આ પાત્ર દેહને અન્ય જીને નહીં સોંપું.

પ્રેમીનેડાની પ્રેમી આંખોમાં પ્રેમના આત્મ પરસ્પરના વચનથી આંસુ આવી ગયાં; અને તે લુછતાં લુછતાં કુમદસુંદરી બોલી બહાલા હવે આપણો ક્યારે મેળાપ થશે ? ?

પ્રિયા વચનથી આપણે હવે સદાને માટે બંધાયલાં થઈથી હવે લાંબો વિરહ ભોગવવો આપણને ઉચિત નથી તેથી આપણે હમણાં છુટાં થઈએ. તે પહેલાં હું એક ચુકતી ત્હને બતાવવા માગુ છું.

બોલો બહાલા બોલો આપની શી આગ્રા છે ?

બહાલી હવે હું ત્હારાથી છુટો રહેવાને સમર્થ નથી માટે જ્યારે આપણું મળવું ના થાય ત્યારે તું ત્હારી બહારીમાંથી એકાદ ગુલાબનું ફૂલ સરોવરપર નાંખજે કે જે મ્હારી ખસે રાખી મ્હારી મનોહારીણી મ્હારી પાસે છે એમ હું મન વાળીશ. વળી મ્હને બીજો એક વિચાર થાય છે. એકાદ લાકડાના કડકાને બાંધી તું જ્યારે મળવાનો સંભવ ના હોય ત્યારે ચીઠી નાંખે તો થું ખોટું ?

બહાલા ગુલાબના ફૂલને માટે તો ઠીક તેતો હું આપની મુશ્કેલી પ્રમાણે કરીશ પરંતુ આ ચીઠીનું સાદસ પકડાઈ જવા જેવું છે. છતાં " જ્યારે મ્હારે આપને મળવું હશે અથવા કંઈક હોવા માટે આપને મ્હારે બોલાવવા હશે ત્યારે જે બહારીમાં હું મ્હારા પિતા સાથે ગઈ કાલે સાંજના બેઠી હતી તે બહારીમાં હું એક મોટો, સુશોભિત, ફુલોનો ગોટો ઠીંગાવીશ. "

અને બહાલી તે ત્હારી સંજા હું કોઈ દિવસ ચુકીશ નહિ ને તે જોતાં વાંતજ ત્હારી આગ્રાનુસાર તુરત જ ત્હને મળવા આ આપણા નિઃસેસે સ્થળે હું આવીશ.

બહાલા હવે મ્હને રજા (?) કહી કુમદસુંદરી પોતાના પ્રિયતમને બેઠી પડી અને છુટાં પડતાં પહેલાં એક દૃઢ આશોગન લઈ પ્રિયતમાં અને પ્રિયા છુટાં પડ્યાં.

વિલાસી પોતાની અમૃતમય દૃષ્ટીથી પોતાની ગજગામિની પ્રિયાનું જતું સ્વરૂપ જોઈ રહ્યો અને જ્યારે ઝાડોની ધટામાં તે અદૃશ્ય થઈ ગઈ ત્યારે પોતાના ભવનમાં જવાની ઉત્કંઠાથી તે વહાણમાં કુદ્યો અને જેવો હલેસાથી તે ચલાવવા જાય છે તેવો જ— " અરે કાણુ છે " એ વહાણવાળાં

સમુર કર સમુર કર ” નો પોકાર તેણે સંભળ્યો. અને જે તરફથી આવજા આવ્યો તેજ તરફ દૃષ્ટી રાખી વિલાસી કાણુ આવેછે તે જોતો વહાણમાં સ્થીર ઉભો રહ્યો.

આંધ્રથી ભપકાજથ પોશાક પહેરેલો અને હાથમાં ચામુક લઈ ધીમે ધીમે આવતો એક દહેરી યુવકને તેણે જોયો.

“ હીક થયું કે ત્હારું વહાણ મહેને મળી ગયું ” આથી ત્હને આઠ આનાના પૈશા મળશે અને મહેને ત્હારી નૌકામાં બેસી રસિકદુર્ગમાં જવાનું મળશે. રસ્તામાં મ્હારો ઘોડો લંગડો થઈ ગયો અને તેથી ત્હારાપર આ ઉપકાર કરવાનો પ્રસંગ મહેને મળ્યો છે. પણ તું કાણુછે એમ કહી આ નવિન આવનાર પુરૂષે આપણા વિલાસી તરફ દૃષ્ટી કરીને તે બોલ્યો. અહો કાણુ વિલાસી ! હીક થયું કે તુંજ મળી ગયો ચાલ ચાલ જલદી મહેને રસિકદુર્ગમાં લઈજા અને ત્હારી મહેનતનો બદલો મ્હારી પાસેથી ખુશીથી લઈ લે. ” “ ત્હમારા બદલાના બદલામાં મ્હારી નૌકામાં બેસાડી ત્હમને રસિકદુર્ગમાં હું લઈ જવા ખુશી નથી છતાં જે ત્હમારે ત્યાં જવું હોય તો મહેરબાનીની રાહે મહેને તેમ કરવામાં વાંધો નથી. ”

“ વાહ ! ત્હારા જેવા બિખારીની મ્હારા જેવા ગર્ભશ્રીમંત અને સંખ્ય માણસ સૂર્યે આન વાત કરવાની જીભ બલી ઉપડેછે. ” ?

“ તું ગભશ્રીમંત અને સંખ્ય ? જાણ છેલ્લગટાઉ છાકટા ત્હારી વાણી જ કહી આપેછે કે તું સત્કારને પાત્ર નથી. ”

“ હું છેલ્લગટાઉ છાકટો ” ? ગુસ્સાથી લાલચોળ આંખો કરી નવિન આવનાર યુવક જે પાંજે કોઈ નહિપણ ઉદયસિંહ હતો તે બોલી ઉઠ્યો. અને બોલતાની સાથે તેણે કોઈમાં પોતાની ચામુકથી વિલાસીને એક ફટકો માર્યો. ચામુક વાગતાંજ વિલાસી, સિંહ સમાન કુદકો મારી નૌકામાંથી બહાર આવ્યો અને એકજ ગુમ્બાથી ઉદયસિંહને તેણે જમીન પર નાંખી દીધો અને તે ક્યાં પડ્યો છે તેની દરકાર કર્યા વગર પોતાની નૌકામાં પાછો આવી તેણે મણીચુર તરફ તે હંકારી.

કોઈથી અર્ધભાન ભુલેલ ઉદયસિંહ ઉભો થઈ બોલ્યો, ત્હારામાં શુરવિરપણાનો જરાપણ અંશ હોય તો જતો ના રહેતાં આવ તરવારથી મ્હારી સાથે લઈ, ગમારની માફક ગુમ્બાથી શું સંતોષ પામેછે !

“ ચોગ્ય વખતે એ તારી ધમ્મ હું પાર પાડીશ. ” જતાં જતાં
માઝામાં બેઠા બેઠા વિલાસીએ જવાબ આપ્યો. અને ઉદયસીહે પો-
તાના નવા થએલા સત્તુની તરફ ગુસ્સાથી જોતાં જોતાં ચાર પાંચ મનીક
પછી રસકદુર્ગ તરફ જવાનો માર્ગ પકડ્યો.

પ્રકરણ ૩ જી.

—(૦):—

આશક:

A mighty pain to love it is,
And 'tis a pain that pain to miss;
But of all pains the greatest pain
It is to love and love in vain.

Cowley Anacreon:

પ્રિતિ તણું દુઃખ દુઃસહ છે ખરે,
દુઃખ ગણી દુર રાખવું; દુઃખને —
પણ અગાધ બરું દુઃખ શું ઠરે ?
થયું નીરાશ કરી પ્રિતડી અરે.

સિકદુર્ગ પહોંચતાં ઉદયસીહે પોતાનો વિલાસી જોડે અનેક
વૃતાન્ત કાઢીને કહ્યો નહી. વિલાસી કુમુદસુંદરીની બાબતમાં
પોતાનો પ્રતિસ્પર્ધી હતો એવો તેના સ્વપ્નમાં પણ ખ્યાલ
નહોતો પણ તેના હાથથી પડેલા સખત મુક્કાએજ સૈને
એ બાબતમાં શાન્ત કર્યો હતો.

ઉદયસિંહ જતાં વારજ રસિકચંદ્ર જોડે તેના ખાનગી ઓરડામાં
ગુંથાયો અને તે અરસામાં “ શું મૂકારા પિતા અને ઉદયસિંહ તેમના
હીસાબ સંબંધી વાતમાં આટલાખધા ગુંથાયા હશે ? આ હતભાગી કુમુ-
દસુંદરીના બહીષ્ સંબંધમાં તો તેઓ વાત નહી કરતા હોય ? ” એવા
એવાં લાખખો હૃદયભેદક વિચારે તે કુમળી કન્યા કુમુદવું કાળજી કારી નાંખ્યું.

આશરે કલાકે વાત કર્યા પછી ઉદયસિંહ આલ્યો ગયો અને તુરંત જ ખાવાને માટે તેના પિતાએ કુમુદસુંદરીને સાદ કર્યો રખે પિતાજી વિવાહ સંબંધમાં વાત કરશે એમ વિચારી દરેક પગલે બેસીતી બેસીતી કુમુદસુંદરી ખાવા ગઈ. છતાં રસિકચંદ્રે તે સંબંધમાં એકપણ શબ્દ ઉભાપ્યો નહિ. જમી રહ્યા પછી થોડીકવાર અન્ય વિષયપર વાત કરી પિતા પુત્રી નિદ્રાધીન થયાં.

બીજે દહાડે સહવારના મ્હાર ત્હારી સાથે એક મહત્વના વિષયપર વાત કરવી છે કહી રસિકચંદ્રે પોતાની દ્વિતિ. કુમુદને પોતાના ખાનગી ઓરડામાં બોલાવી. પિતા પુત્રી મળ્યાં, અને દરેક પગે જે સાંભળવાની કુમુદના હૃદયમાં ભીતિ હતી તે ક્ષણ આવી પહોંચી. તેનું હૃદય હવે શું થશે ? એવા વિચારથી ધડકવા મંડ્યું. ને પોતાના પિતાના ખાનગી ઓરડામાં જતાં જ પિતાજી એવી શી મહત્વતાની વાત છે ? કહેતાં કહેતાં આતુર અને ચિંતાતુરે મને કુમુદસુંદરી પોતાના પિતાની સહામેની એક ખુરશીપર બેઠી. બેઠેન શું મહત્વની વાત છે એમ બોલી મ્હને શું કામ બાળેછે મ્હારે તને શું કહેવાનું છે તે બાબતમાં પરંમ દિવસ મહેં ત્હને ધસારો નહોતો કર્યો. ત્હારા રંક પિતાને આવા વૃદ્ધાવસ્થાના સમયમાં આ રસિકદુર્ગમાં રહેવા દેવો, તેનું ધડપણ, તેની આબરૂ-તેનું સુખ આમને આમ રહેવાં દેવાં અથવા તે સર્વેનો નાશ કરવો હવે ત્હાન હાથમાં છે અને તે બાબતમાં તું શું કરવા માગેછે તે પુછવા મહેં ત્હને અહીં બોલાવી છે.

મ્હારા હાથમાં ? ? મ્હારા હાથમાં શું છે ? પિતાજી કૃપા કરી ત્હમે શું કહેવા માગોછો તે સમજાવો.

વિવાહ કરવાને વધારે વખત ન હોવાથી હું ત્હને ટુંકમાં કહી દઉં છું. બેઠેન—ત્હારા પિતાપર વૃદ્ધાવસ્થામાં પડતારી આફતીમાંથી તેને દુર કરવાને તથા ત્હારા પોતાના-પોતાના આત્માને વધારે સુખ આપવાને તું ઉદયસિંહ સાથે લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી જોડામશ ? શું ઉત્તર મળશે તેની આશામાં વૃદ્ધ રસિકચંદ્ર પોતાની કન્યાના મુખ સહામું આતુરતાથી જોતો બોલ્યો.

શું આ બાબતમાં સર્વ આશ્ચર ઉદયસિંહ ઉપર છે ?

હા બેઠેન—વળી તે ત્હારાપર પુણ્ય પ્રેમ રાખે છે અને તે પ્રેમને બંધાનેજ અમર્યાદાને માટે માફી માગી લગ્નને માટે તે આટલી ઉતાવળ કરેછે.

પિતાજી અમર્યાદા ક્ષમા કરજો. છતાં સમય એવો આવવાનો લીધે આપ વડિલ અને વૃદ્ધ સમક્ષ શરમ મુકી મ્હારે બોલવાની ફરજ પડે છે.

મ્હારા પોતાના સુખને માટે હું ઉદયસિંહ બેઠે લગ્નની ગાંઠથી બંધાવા ખુશીથી હા પાડું તે તો અસંભવિતજ છે. અને આપ શિવાય અન્ય કોઈએ જો આ વાત મ્હારા મોઢાં આગળ ઉચ્ચારી દેત તો શું ફરત તે હાલ કહી શકતી નથી છતાં ત્હમારી વધારવામાં તમને, કાંઈ દુઃખ ના પડે તેને માટે મ્હારે ચોગ્ય વિચાર કરવો બેઠાંજો તે હું મ્હારી એક આશંકીત પુત્રી તરીકેની ફરજ ગણું છું; તેથી ઉદયસિંહની શીર્ષા સ્પર્શતો છે તે સ્પષ્ટ કહો-શાંત અને નિઃશંક મને કુમુદસુંદરી બોલી.

સાંભળ બહેન તારા પુછેલા સર્વ પ્રશ્નોનો હું ખુલાસો કરવા તૈયાર છું પ્રથમ તો ઉદયસિંહ મ્હારી પાસે ફેટલું મારે છે નહીં તને ખ્યાલ નહીં હોય અમે ગઈ રાતે જ બધી લીલાગ નવી ફૂરી બોયું તો તે મ્હારી પાસે સાત લાખ બત્રીસ હજાર સાતસોને પીસતાલીસ (૭,૩૨,૭૪૫) રૂપીઆની ગંજાવર રકમ મારેછે.

પિતાજી ત્હમારી પાસે આ ગંજાવર દહેશના સંબંધે એણે શું માર્યું છે, તેનો ખ્યાલ મ્હને સમજમાંજ આવી ગયો છે છતાં ત્હમાર શ્રી મુખેજ સર્વ વાત સાંભળવા ઉમેદ હોવાથીજ ત્હમને તે બાબતનો ખુલાસો કરવા મ્હેં વિનંતી કરીછે.

તારે મ્હારે હવે શું કહેવાનું બાકી રહેછે બહેન કુમુદસુંદરી “ ત્રણ દિવસમાંજ મ્હારી ઇચ્છા પ્રમાણે કુમુદસુંદરીનો હાથ મ્હને સોંપો, નહીં તો મ્હારી ત્હમારપરની સત્તાનો પુર્ણ ઉપયોગ હું કરીશ ” એવી મ્હને એણે સ્પષ્ટ રીતે ધમકી આપી છે. અને એટલા માટે જ આ ત્હારો જુદ પિતા ત્હને તે બાબતમાં ધ્યાન પુર્વક ધટતું કરવા આજીજી કરેછે. ત્રણ દિવસમાંજ શબ્દ સાંભળી કુમુદસુંદરી ચમકી અને બોલી, શું ત્રણ દિવસની ટુંક મુદતમાંજ— ?

હા બહેન ત્રણ દિવસમાંજ.

પિતાજી ત્હમને ખાત્રીછે કે ત્રણ દિવસની ટુંક મુદતમાં હું તેના ઇચ્છાને આધીન ન થઉં તો ઉદયસિંહ પોતાની સત્તાનો દુર્પયોગ કરી તમને આ દુર્ગમાંથી બહાર કાઢશે ?

હા બહેન મ્હારી તો ખાત્રી છેજ.

અને તેના સ્વભાવની આવી ખાત્રી થયા છતાં તેના દુષ્ટ માથુસ

આથે મહેને પરણાવવાનું તમે પસંદ કરોછો પિતાજી ?

પોતાનાજ બોલથી પોતે પકડાઇ ગયો જાણી રસિકચંદ્ર ક્ષણવાર જવાબ આપતાં ગુંચવાયો અને અચ્ચટતાં બોલ્યો કે નાના બહેન એમ છે કે તો તે હાડ નહીં જાય છતાં આ મહાન રકમના દેવામાંથી મુક્ત કરવાને તથા તારા વૃદ્ધ પિતાનું ઘડપણ સુધારવાને તું મ્હારી એટલી વિનંતી કયુલ કરીશ એમ હું ઈચ્છું છું.

હીક પિતાજી તમે ગમે તેમ થાય તો પણ મ્હારે તમારી ખાતર, તમારી વૃદ્ધાવસ્થા ખાતર, મ્હારી યુવા વસ્થાનો ભોગ એ યુવકને આપવો એ નિશ્ચયપર આવ્યા છો નહીં વાંરે ?

એમાં ભોગ શાનો છે બહેન ? એક વૃદ્ધ પિતાની શાન્તી તારા હૃદયમાં નથી ! એક પુત્રીની અરે એક આસંકિત પુત્રીની તેમ કરવાની રજૂ નથી ? અને તેટલાજ માટે હું તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તિશ કોઈક વિચાર કરી કુમુદસુદરીએ જવાબ આપ્યો.

ત્રણ દિવસમાંજ—!!

ત્રણ દિવસ એ વખત બહુ દુકો છે પિતાજી આજે બુધવાર થયો અને શનીવારના.....

રાતના આઠ વાગતાં અથવા તે પહેલાં તારે ઉદયસિંહની પત્ની થવું તેવી તેની ઉત્કટ ઈચ્છા છે અધિરા બની રસિકચંદ્રે કુમુદનું અડધું વાઝ્ય પુર કર્યું.

હું તે પ્રમાણે કરું તો શું—?

તે માગતા દહેણાના સર્વ ખનો તુરત તારી ને મારી સમક્ષ શડી નાંખશે અને હું સર્વ વાતે સુખી થઇ જઇશ બહેન, માટે દયા કર ને હા કહે.

પિતાજી વધુ શું કહું તમારી ખાતર તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તવા હું ખુશી છું.

સાબાશ સાબાશ મ્હારી બહાલી દિકરી કહી આવેશથી પિતૃવત્સવતાથી રસિકચંદ્ર પોતાની એકની એક પુત્રીને હર્ષથી ક્ષણવાર બાંધી પડ્યો. અને તે પછી આજીજી ભરે મુખે કહેવા લાગ્યો કે “ બહેન હવે ઉદય-સિંહ તારી પાસે આવે તો તું તેને સત્કાર પુર્વક આવકાર આપી તેની સાથે વિવેક અને પ્રેમથી વર્તજે. ”

હીક તેઓ ક્યારે આવનાર છે ?

આવતા હશે કે આવશે તારો છેવટનો નિશ્ચય શું થાયછે તે સાંભળવાને તેઓ અધિરા થયા હશે અરે એ પેલા તે આવતા જણાય, બેસ-જે બેઠેન હમણાં હું આવુંછું. કહી ઉતાવળે પગલે તથા પ્રકુલિત ચહેરે રસિકચંદ્ર વિદાય થયો.

વિચારસાગરમાં તણાતી યુવતિ ખુરશીપર જ બેશી સ્ત્રીઃ અન્તરમાં ઉપજતા વિચારોએ તેના હૃદયનું મ્લંચન કરી નાંખ્યું હતું અને : અસારે તે એક લોહી વિનાની અને નિર્જીવ આરસપાણીની પુતળી સમાન લાગતી હતી.

થોડીવારમાં જ ઉદયસિંહ બપટાનું પોશાક ને રોડમાંજ સ્થિરતાથી પૂગલાં મુકતો તે ચોરડાના દ્વારમાં મનોહારિણી પ્રિયા કેમછે ? શબ્દ બોલતો દાખલ થયો.

કાંઈક બયથી તથા કાંઈક દર્શક માંન બત્રવવાની ઇચ્છાથી કુમુદ સુંદરી ખુરશીપરથી ઉભી થઈ ગઈ અને નમ્રપણે બોલી ઉદયસિંહ મહારી ખાનગી મુલાકાત લેવાનો તમને હક મળ્યો છે છતાં મહારા પિતાની સાથે થએલી વાત ચીત ઉપરથી—

તને સર્વ વાત ખજર પડી ગઈ હશે કે તારો પિતા મહારો કેટલી મોટી રકમનો દેવાદાર છે અને તારે ખાતર મહારી પ્રિયા રસિલી—રંગીલી છગીલી—તારે ખાતર મહેં મહારા કેટલા સુખનો તથા ધનનો ભોગ આપ્યો છે—મહારી કુમુદ—બોલી કુમુદસુંદરીનું અધુરું વાક્ય—ઉત્સાહ ભર્યા હૃદયે ઉદયસિંહ પુર્યું કર્યું.

મગરૂખી ભરેલા ઉદયસિંહના આ વાક્યે કુમુદસુંદરીના મનપર કંઈ અસર કરી નહિ પરંતુ ઉલ્ટો તેને માટે ધિક્કાર ઉપજ્યો.

મહારા પિતાએ એક આશંકિત પુત્રી તરીકેની મહારી ફરજ મહારે પુરી પાડવી એમ મહારી પાસે વચન લીધું છે અને તે હું પાળીશ તમે તમારી મહારા પિતાપરની સત્તાના બદલામાં મહારા હાથની માગણી કરી છે અને તે તમને મળશે. એક મુઘ્ધા નાયિકાની મગરૂખી ભરેલી હતી. કુમુદસુંદરીએ કહ્યું. આ તારા વચનના બદલામાં તે હાથપર, નાના મહારી મધુરી આ તારા ચંદ્રવદનપર, અરે તેથી પણ વધારે ખુબસુરત આ તારા અમૃતમય અંધરપર, મહેને એક પ્રિતનું સુખન કરવા દે કહી બે હાથ પહોળા કરી ઉદયસિંહ પોતાની ભવિષ્યની પતિ માનેલ મુઘ્ધાપર કામાવેશ થી મગરૂખી.

એક ચંચળ મૃગત્રી જેમ પોતાપર તાકેલા સિંહની ક્ષણ સુધાવે તેમ સમય સુચકતા રાખી કુમુદ સુંદરી જરા દુર ખસી ગઇ અને “ઉદયસિંહ જરા માણસાઈ રાખો—લક્ષ્મીની હજુ ત્રણ દિવસની વાર છે. શની-ધારની રાત્રિના આઠ વાગ્યા સુધી મહારા અધ્યાપિ પર્યન્ત પવિત્ર રહેલા મન અને ધીનની હું માલિક છું તો અધરને તો શું પણ મહારા હાથની આંગળીને પણ સ્પર્શ કરવાની તમને સત્તા નથી” કહી કુમુદસુંદરી વિદ્યુત પ્રવાહની માફક તે ઓરડામાંથી નીકળી ગઇ.

“બહાહ ! પ્રિતિના પ્રથમ સમાગમનું આ બહુ સારું લક્ષણ—ભવિષ્યમાં થનાર પ્રિયતમ અને પ્રિયાનો આ બહુ અવનવો મેળાપ—ના ના” પણ એમાં હુંજ ભુલું છું. એતો મુગ્ધા નાચકાના આશકના પ્રથમ મેળાપ સમયનો દર્શાવેલ મુગ્ધા ભાવ છે—” કહી ઉદયસિંહ સાંથી આવ્યો ગયો.

કુમુદસુંદરીએ તુરત પોતાના ઓરડામાં જઇ પોતાના અન્તર આત્મામાં માનેલ પ્રિયતમના ઘર સ્થાનેની બહારી ઉઘાડી તેમાં સંકેત પ્રમાણે એક સુશોભિત અવનવિત રંગ બે રંગી અને ખુશબોદાર પુષ્પોનો બનેલો એક મોટો અને મનોહર ગોટો ટંગાવ્યો.

પ્રકરણ ચોથું.

અગાધ જંગલમાં.

—:(૦):—

શશિશ્વન્દ્રો ઘનાવૃક્ષા નદિગાયન્ધ્ર સજ્જનાઃ ।

યંતે પરોપકારાય યુગે દૈવેન નિર્મિતાઃ ॥

અંદ્ર, રવિ, ધન, વૃક્ષો; ગાય, નદીને, સજ્જન પુરષોને,
પ્રભુએ નિર્મ્યાં જગમાં, પર ઉપકારો સદાય કરવાને.

પરના પ્રકરણમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે જ્યારે કુમુદસુંદરીને સ્હા-રના તેના પિતાએ મોતાની પાસે બોલાવી તેજ અરસામાં એટલે પ્રભાતના સાત આઠ વાગ્યાના સુમારે વસન્તોત્સવને લીધે ઝાડોની ઘટાથી સુશોભિત થએલા મણીપુરની પાસે આવેલા અગાધ જંગલમાં બે મુસાફરો ઘોડાપર બેસી મ-

મણીપુરમાં આવવા પોતાનો માર્ગ કાપતા હતા.

જેમનો આગળ ચાલતો મુસાફર પંચાવનેક વર્ષનો વૃદ્ધ પણ કોઈ મનખુશ ગરાશીયો લાગતો હતો તેની હિમુખમુદ્રાપર વૃદ્ધાવસ્થાની સ્થેન કરચલી પડી ગઈ હતી. તેની દાઢી તથા મુઝ પણ શ્વેત થઈ ગયા હતાં.—

ખીજ મુસાફરની વય ત્રીસેક વર્ષની જણાતી હતી અને તે વૃદ્ધ મુસાફરની પાછળજ પોતાનો અશ્વરાખતો હોવાથી તથા તેના સાંદ પોશાકથી તે વૃદ્ધ મુસાફરના તાબાનો ઘોડેસ્વાર હોય તેમ સ્પષ્ટ દેખાતું હતું. એક જણાએ પગથી માથા સુધી હથીઆર સજ્યાં હતાં. કારણ તે વખતે બહારવટીઆઓનો પુષ્કળ ત્રાસ જણાતો હતો.

અભાર સુધી એક જણાઓ મુઝે મોઢે પોતાને જ રસ્તો કાપતા હતા પરંતુ આગળ જતાં જે માર્ગ આવવાથી આગળનો વૃદ્ધ ઘોડેસ્વાર અચકો અને “કાનાજી મણીપુર જવાનો કીયો રસ્તો?” કહી પોતાના સોજતી સ્વારને પ્રશ્ન કર્યો.

જી જમણા હાથ તરફનો મણીપુરનો અને ડાબા હાથ તરફનો રસ્તો રસિકદુર્ગનો એમ પેલા ગામડીઆના જણાવાથી હું જાણું છું.

ઠીક કહી વૃદ્ધ સ્વારે જમણા હાથનો રસ્તો લીધો એ રસ્તો લીમડા અને પીપરોનાં ખીલેલાં ઝાડોથી ઘટાદાર અને શીતળ ઘાસો હતો. તેઓ ત્રણસો એક કરમ ગયા હશે નહીં એટલાવાં રસ્તો વધારેને વધારે ધીમ અને ડુંગરો વચ્ચેથી પસાર કરવાનો આનંદો હતો તેઓ શુરવીર લડવૃદ્ધા હોવાથી ખીન ધડક આગળ વધ્યા.

તુરંતજ એક રીસોટીનો તીવ્ર સ્વર બેકના કાને પડ્યો અને સ્વર સ્તમ્ભળતાં સાથેજ વૃદ્ધ સ્વારે પોતાનો તોપાંજો હાથમાં તૈયાર રાખ્યો. કાનાજી પણ તરવાર કાઢી સજ થયો એટલામાં ઝાડોની ઘટામાંથી હથીઆર બંધ ચાર માણસોએ આવી જે એ વૃદ્ધ સ્વારને અને જે એ તેના ચાકરો દાંનાજીને ઘેરી લીધો.

જરા પણ ડર્યા વિના તે વૃદ્ધે ગોળીનો બહાર કર્યો પણ હુંટારાના સુભાગ્યે તે તેને ના વાગતાં માથાપરથી છટકી ગઈ.

કાનાજી પોતાની તલવારનો ઉપયોગ કરે તે પહેલાં હુંટારાનો એક ફટકાથી ઘોડાપરથી ભોંય પડ્યો. અને તુરંતજ ચારે હુંટારાઓએ વૃદ્ધ સ્વારને ઘેરી લીધો.

પોતાના તોપંજના ખીજ બહારથી તેણે એકને તો સ્વર્ગ દેખાડ્યું. હુંટારાઓ પાસે બંધુકો નહોતી છતાં તેમની પાસે ભારે તરવારો હતી ને તેનો હવે પોતાના એક સાથીને મરણ પામેશે જોય તેઓએ સારો ઉપયોગ કરવાનો ઠરાવ કર્યો. તોપંજનો ત્રીજો બહાર ખાલી ગયો અને એકા એક વૃદ્ધ પુરુષનો ઘોડો ચમકતાં તે ઘોડાપરથી નીચે આવ્યો. તુરતજ ત્રણે હુંટારા તેનાં પર દુડી પડ્યા અને એક ક્ષણ થઈ હોતો તે વૃદ્ધ પુરુષના ઓળીઆમાં પ્રાણ રહેત નહી પણ એકા એક પાછળથી બંધુકનો અવાજ સંભળાંયો અને તેણે ખીજ એક હુંટારાના પ્રાણ લીધા. અને તુરતજ હાથમાં બંધુક સાથે બાવીશેક વર્ષનો યુવક જંગલમાંથી બહાર ધસી આવ્યો. નવિ મદદ આવી પહોંચી જાણી હુંટારાઓ તુરતજ પોતાનું ભક્ષ પડતું મુઠી નાકા અને નવિન યુવક તેમની પાછળ પડતો હતો તેને વૃદ્ધ પુરુષે “શુરવિર તેમની પાછળ જવાની કાંઈ જરૂર નથી મોડા વડેલા તેઓ પોતાની કરંજીનાં ફળ ચાખશે ” એમ કહી અટકાવ્યો.

ઘોડાના બડકાથી જ્યાં પોતે પડ્યો હતો ત્યાંથી તે ઉઠી નવિન યુવકની રહામે જઈ ઘણા વડાલથી તેને લેતો. અને “તહમે મને જીવિતવાન આપ્યું છે ” કહી હોનો ઉપકાર માંન્યો.

ઉપકાર માનવા જેવું મેં કાંઈ કર્યું નથી પણ મનુષ્યની મનુષ્ય કક્ષા ફરજ તરફની બળવી છે કહી તેણે પાછું જોયું અને કાનાજીને એમાન અવસ્થામાં પડેશે જોય તે બોલ્યો અહો ! પેસો કાણ આપતો સાધી. ?

બલા બગવાન કાનાજી ! હું ધાઈ છું કે તે જીવતો હશે કહી વૃદ્ધ સ્વાર પોતાના માણસની સારવાર માટે એક દમ આગળ ધસ્યો.

જુવો જુવો તે જીવે છે એને ફક્ત કપાળ આગળ ત્રામવાથી એમાન થયો હશે એમ નવિન યુવકે કહ્યું અને તુરતજ કાનાજીએ પોતાની આંખો ઉઘાડી અને પોતાના શેઠને જીવ તો પોતાની સારવાર કરતો જોય તે નિમક હસાવ નોકર પોતાનું દુઃખ એક દમ વિસરી ગયો.

મહારા બહાદુર તારક તેં ત્હારી બંધુકથી મહારાજા શિલાદિલના બાયાત કર્ણસિંહનો જીવ ઉગાર્યો છે અને આજથી હવે તે ત્હારા મિત્ર તરીકે ત્હારી કાંઈ પણ ઇચ્છા પુર્ણ કરવાને તત્પર રહેશે એમ ત્હારે જાણવું.

આપ કર્ણસિંહ ! આપે મહારાજા શિલાદિલને લલાઈના સમયમાં ઘણી સારી મદદ આપી હતી તે વાત જગ જાહેર છે આપે હું દિન પ્રત્યે

અતાંવેલી મમતા માટે આપનો આભાર માનું છું—ત્યારે આ જવાબ ત્યારી સુશિક્ષતા દર્શાવે કે—તારું નામ શું વાઈ ?

હું નથી મોટા શ્રીમંત કે નામાંકિત પણ વિદ્વાસી નામનો હું મહા-સખ શિક્ષાદિવ્યની રંક પ્રજા છું. કહી તે કાનાજી તરફ ફર્યો તુરત કાનાજી પોતાને વાગેલા ધાને નહી ગણુગારતાં ટટાર થઇ ઉભો થયો અને પોતાના ઘોડાને હસ્તગત કર્યો. મણીપુર આંહીથી કેટલેક હશે. ? કર્ણસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

એકદેકકોસ ! શું આપ મણીપુર પધારો છો !

હા મહારે મહારા ખાનગી કાર્ય સારું મણીપુર જવું છે હું ધારું છું કે તે નાના ગામમાં વિશી વિગેરે અથવા અન્ય સ્થળે ઉતરવાની સગવડ હશે.

વિશીતો ત્યાં જાની હોય છતાં એક ધર્મશાળા છે પરંતુ આપનો જવા રાજવંશી પરાણને યોગ્ય તે નથી આપને કંઈ વાંધો ના હોયતો મુજ રંકની ખુંપડી જે આપ પાવન કરશો તો મહારી સ્થિતીને લગતો મોઝ સત્કાર આપવાને હું ચુકીશ નહિ. હું તેજ ગામનો નિવાસી છું.

શુરવિર યુવક તારી એમજ ઇચ્છા છે તો ચાલો તેમ કરીશું કહી કર્ણસિંહ પોતાનો અશ્વ જે ચમકી યોડે દુર ઉભો હતો, તે લેવા જવા મંડ્યો પરંતુ તેનું વક્ષણ તે તરફ જોઇ વિદ્વાસી તુરતજ તે લેવા દોડ્યો અને એકલા પડતાં કર્ણસિંહે પોતાના સ્વાર કાનાજીના કાનમાં “ જે યુવકની શોધમાં આપણે આવ્યા છીએ તે આજ વિદ્વાસી ” કહી મૌન પકડ્યું. આજ ! વિદ્વાસી. ! ! આમને માટે આપણું અહીંઆ આવવું થયું છે? કહી કાનાજીએ પોતાની વિસ્મયતા દેખાડી પરંતુ તુરતજ શાન્ત રહેવા કર્ણસિંહે તેને આજ્ઞા કરી.

કાનાજી શાન્ત થઇ મુગે મોંઢે વિદ્વાસી તરફ ધારી ધારી જોઈ મંડ્યો અને એટલામાં વિદ્વાસી કર્ણસિંહનો ઘોડો દોરી પાસે આવ્યો.

‘મહારા યુવાન મિત્ર તું ચાલીશ અને અમે ઘોડે ખેડોશું ? એતો અયોગ્ય થાયછે. કાનાજી ધાયજ થએલોછે એટલે તેને વાહનની જરૂરછે. હું તને મહારો અશ્વ આપવા કહું તેતો ઠાલી વિવેક કહેવાય ત્યારે કેમ કરીશું. કહી કર્ણસિંહ વિચારમાં પડ્યો.

હું નાનપણથી ચાલવામાં લેવાએલોછું માટે આપ તે ખામતમાં ખેદ ના પામતાં ખુશીથી અશ્વારોહન કરો હું વાતો કરૂતો કરતો સાથેજ

આલ્હો આવુંધું.

આપનો સમાગમ મહાને ના થયો હોતતો શિકારની શોધમાં હું એ ત્રણ ગાઉ નીકળી ગયો હોત દહી વિલાસીએ બેઠને પરાણે અમને બેસાડ્યા.

શીકારનો તને બહુ શોખ હશે નહિ વાર ? અને આવા એકાન્ત દેશમાં મનને આનંદ પમાડવાનું એ શિવાય બીજું સાધન પણ શું હોય કહીસિંહે પુછ્યું.

આપનું કહેવું યોગ્ય છે. શિકાર શિવાય રમ્ય મોટી સરોવરની સપાટીપર નૌકામાં બેસી ફરવાને બહાને પણ દિવસનો કેટલોક ભાગ વ્યતિત કરું. કહી પોતાના મુખાર્વીંદપર સરોવરના નામ સાથે કુમુદસુંદરી યાદ આવતાં થએલો હવે છુપાવવા રસ્તાપર ઉગેલું જંગલી ફુલ તુટવા વિલાસી નીચો નમ્યો.

શુરવિર યુવક આ ઉપરથી તને સ્વતંત્ર રીતે રહેવું વધારે પસંદ છે એમ હું માન કરું.

અને આપનું અનુમાન ખોટું નથી. મહારી આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખી મધ્યમ વર્ગની સંતોષી જીંદગી હું એકાન્ત મણીપુરમાં રહીને ગુમારું.

ઉપર પ્રમાણે વાતો કરતા કરતા ત્રણે જણાં મણીપુરમાં આવી પહોંચ્યા. અને વિલાસીની ઇચ્છા પ્રમાણે બેઠ મુસાફરોએ વિલાસીના વિલાસ ભવનમાં ઉતારો લીધો.

ગત પ્રકરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે વિલાસભવન રસિકદુર્ગની અને વધારે સ્પષ્ટ બોલતાં રસિકદુર્ગમાં આવેલા કુમુદસુંદરીના ઓરડાની બરોબર સ્થાને આવેલું હતું કે જેનું બારીક અવલોકન પણ વિલાસીના એક વિલાસનું કારણ હતું.

થોડીવારમાંજ જમવાનો વખત થયો અને કાનાજી પણ ચાકેલો તથા ધન્યવાદો હોવાથી તેને પણ સાથે જમવા બેસાડી ત્રણે જણુ જમવા બેસ્યા.

આપ રાજવંશીના લાયક બોજન તેમજ બોજન સામગ્રી મુજરંકના ઘરમાં ન હોવાથી મહારા મહારાજે ભાગ્યેજ આપને રસોઇ બનાવી હશે જમતાં જમતાં વિલાસીએ વિવેક કર્યો.

વિલાસી એમ બોલવું નકામું છે આથી શી વધારે સામગ્રી રાજવંશીઓ જમતા હશે. તેમનો ખોરાક જગન્નિયંતાએ સોના રૂપાનો

તો નથી ક્યો. હસતાં હસતાં કહ્યુંસાંહિ કહ્યું.

વાર્તાવિનોદમાં બોબન કરી રહ્યા પછી પાન સોપારી લઈ વિલાસી તથા કહ્યુંસાંહિ સરોવરપર પડતા છળના ભાગમાં આવી ખુરશીપર બેઠા અને વિલાસીએ વાત ઉપાડી કહ્યું કહ્યુંસિંહજી આથી રમણિય ખુદરતી દેખાય આપે આ પ્રગણામાં ખીજ કાષ્ઠપણુ સ્થળે જોયો નહીં હોય.

તારું કહેવું સત્ય છે ખુદરતે પોતાની ખુબ સુરતી આ ભાંગને અનુ-
પમ રિતે બક્ષી છે. અને આંહીથી આસરોવરની મધ્યે આવેલા ટાયપરના
કીલ્લાની ખુબી ખરેખર અત્રૌકિક જણાય છે. અનેખખર મળ્યા પ્રમાણે
રસિકચંદ્રનો રસિક દુર્ગ છે નહીં વાંદ ?

છ.હા. હા. એજ રસિક દુર્ગ અચક્રતાં અચક્રતાં વિલાસીએ કહ્યું.

વિલાસીએ અચક્રતાં અચક્રતાં આપેલા જુવાનથી કહ્યુંસિંહજી રહેજ
અભાગી લાગી અને વિલાસીના મુખ સંદામી દૃષ્ટી કરી તે બોલ્યો.
રસિક ચંદ્રને ને મારે નાનપણુની દોસ્તી છે મહારાજ શિવાદિલની સાથે
વનવાસમાં હતા અને ત્યાર બાદ તેમને સાથજ અમે રહ્યા મળવાનો મને
પ્રસંગ મળ્યો નથી.

ત્યારે હું ધરું છું કે આપ આપની જુની મૈત્રી અંગે રસિકદુર્ગમાં
જઈને રસિક ચંદ્રની મુજાકાત લેશો. હા હા આપ જરૂર ત્યાં જવાના હશે.
અને તેથીજ વખતે આપનું આ તરફ આવવું થયું હશે. જરા ત્વરિત
ગતિથી વિલાસી બોલી ઉઠ્યો.

રસિક દુર્ગની વાત કરતાં ખીજ વાર વિલાસીના મુખનો ફેરફાર આ
વખતે કહ્યુંસિંહજી જોયો છતાં જોયું ન જોયું કરી તેણે આગળ વાત ચલાવી
હાલ તુરત તો ત્યાં જવાને મને અવકાશ નથી કારણ મારે અન્ય
પ્રસંગને લીધે આ તરફ આવવું થયું છે. પણ વાંદ રસિકચંદ્રના કહે-
ખમાં કાણુ કાણુ છે-? ધારવા પ્રમાણે તેમનાં પ્રતી તો મરણ પામ્યાં છે.
અને તેમને કાંઈ પ્રજનનું મુખ છે કે નહિ તેની મને ખરોખર ખબર નથી
હું નથી ધારતો તેમને કાંઈ પ્રજા હોય. ?

તેમને એક છોકરી છે.—

અને—અન્ય પ્રજા નથી તેમની તે એકની એક પુત્રીજ તેમની વૃધા-
વરથામાં સુખનું સાધન છે.

એમ ? છોકરીની ઉંમર કેટલાક વરસની હશે વાંદ ?

ચૌદેક વર્ષની હશે. ?

શું તે ખુબ સુરત છે? હું નથી ખારતો કે એટલી તે બધી આકર્ષક

હોય.

નાજી આપની મહોટી ભુલ છે તે ઇંદ્રની અપ્સરા સંમાન લક્ષ્મીને નાઈ મુકાને એવી ખુબ સુરત છે એટલુંજ નહી પણ જેવી તેની ખુબ-સુરતી તેવીજ તેની સાલગાઈ તેજોજ તેનો નમ્ર સ્વભાવ તેવીજ તેની દી-નતા છે જે આખું મણિપુર તેનાં એકે અવાજે વખાણુ કરે છે. જરાક ઉત્કેરાયજા સ્વરે વિદ્યાસીએ કહ્યું.

વિદ્યાસીની આ ત્રીજ વારની ઉત્સુંકતા કર્ણસિંહની બાણ ખહાર ગઈ નહી અને તે બોલ્યો સારે તેની ખુબ સુરત અને એકની એક પુત્રીને માટે માગાં પૂણુ પુરૂકળઆવતાં હશે.

વિદ્યાસી શાન્તી રહે અને કર્ણસિંહને વળી માલમ પડ્યું કે રસિક દુર્ગના સખધમાં વાત કરતાં ખરં વાર વિદ્યાસી અચકાય છે તેથી વાત ફેરવી નાંખવાના ઇરાદાથી બોલ્યો તું કહે છે તેમ ખરે ખર આ ભાગનો દેખાવતો બહુજ મનહર છે વળી સરોવરના જળમાં પડતો રસિકદુર્ગનો પાછલો ભાગતો બહુજ ચિત્તા કર્ષક લાગે છે.

આપની જે એ ભાગ જેતાની ઇચ્છા હોયતો ચાલો મારી નૌકા તૈયાર છે આપ કહો ત્યાં આપને સરોવરપર ફેરવું.

મારા યુવાન મિત્ર તરી ભવમનસાન માટે તમે ધન્યવાદ આપું છું છતાં હાલમાં તેમ કરવા મને નવરાશ નથી. હાં ડીક સાંભર્યું જે આંહી એકા બેકાજ આપને તે ભાગ ધ્યાન પુવક બંધો હોયતો મારી પાસે દુર દશક યંત્ર છે હું આપને આપુ કરી તુરત વિદ્યાસીએ ઉડી પોતાની પાસે તું યંત્ર માપસર કરી કર્ણસિંહના હાથમાં મુક્યું. બહુ સારું યંત્ર છે. વાહ ટીકાનો દરેક ભાગ સ્પષ્ટ દેખાય છે જેતાં જેતાં કર્ણસિંહે કહ્યું. આગળ પાંછળના ભાગનાં ઝાડોની ઘટા પણ આપની સ્પષ્ટ દેખાતી હશે.

હા બહુજ સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ દેખાયછે. વળી પેલા ઓરડાની બહારીની અંદર ટંગાવેલા પડદાની ઝાલર હાલતી પણ આબેહુમ દેખાય છે અને અરે ! આશુ. ! ! સમુર સમુર બહારી આગળ ઉભેલી એક યુવિતિ પણ દેખાય તે શું કરે છે ! આંહાં બહારીમાં એક સુંદર મોટો ગોટો ટંગાવતી દેખાય છે.

શું બહારીમાં ગોટો ટંગાવતી જણાય છે. કહી ત્વરાથી વિદ્યાસીએ કર્ણસિંહના હાથમાંથી યંત્ર ઝૂંટાવી લઈ પોતાની આંખે લગડડ્યું અને ખાન

રીમાં ગોટા ટંગાવતી કુમુદસુંદરીને પ્રત્યક્ષ નિહાળી.

ક્ષણવાર પોતે કરેલ યત્ર કુંડી લેવાની ઉદ્ધતાઈ વિદ્યાસીને સાંભરી
આવી અને પોતાના આ આતુર મનો ભાવ રખે બહાર પડી ગયો હોય
એવા વિચારથી ચિતાંતુર હૃદયે તેણે 'તે પાશુ' કર્ણસિંહ ને આપવા માંડ્યું.
નાના હવે તો જવાનો વખત થયો કહી કર્ણસિંહને ક્રતાજીને
પોતાના અશ્વો તૈયાર કરવાની આજ્ઞા આપી ઉઠ્યો અને થોડીવારમાં મુર
સાફરી માટે તૈયાર થઈ અશ્વો રોહણ થઈ પોતાના નવિન મિત્ર અને
પ્રાણરક્ષકની આજ્ઞા લીધી.

કર્ણસિંહને વિદાય કરી આવી તુરતજ પોતાની પ્રિયાના સંકેત ને
માન આપવા વિદ્યાસીએ પોતાની નૌકામાં બેસી નિર્મલ સ્થળ તરફ તેને
હંકારી.

પ્રકરણ પાંચમું,

—: (૦): —

હુખી મેળાપ.

When thou art gone there creeps into my heart
A cold and bitter consciousness of pain;
The light the warmth of life with thee depart
And I sit dreaming over and over again
Thy greeting clasp, thy parting look and tone
And suddenly I wake—and am alone

Frances Anne Kembel.

તું જતાં હૃદયે કંઈ કંઈ થતાં, પીડા ખમું કરમી,
તેજ દેહ તણી જતાં, જીવતણી શક્તી; જતાં તું, નમી,
ને ત્હારા શુભ સ્વપ્નમાં, અનુભવું આલિંગને તાહરે,
ત્હારી દ્રષ્ટિ નિહી, અને સ્વર વળી; જાગી; વધુ માહરે.

“હાથે મ્હારે આપને મળવું હશે અથવા કંઈ કહેવા માટે આપને મારે બોલાવવા હશે ત્યારે જે બહારીમાં હું મારા પિતા સાથે ગઈ કાલે સ્હાંજની બેઠી હતી તે બહારીમાં હું એ મોટા સુશોભિત કુલોનો ગૌડો ટીંગાવીશ.”

એ પ્રમાણે કુમુદસુંદરીએ પોતાના પ્રિયતમને હેલી મુલાકાત વખતે જણાવ્યું હતું અને તે ઉપરથી કર્ણસિંહના હાથમાંથી વિલાસી યંત્રાવી લે તે સ્વાભાવિક હતું.

મનોહારિણીને મળવા માટે ઉત્સુક હોવા છતાં આમ ઓચિંતો બોલાવવાના કારણથી અચ્ચત હોવાથી શોક સાગર નિમગ્ન વિલાસી અનેક તર્ક વિતર્ક કરતો, વખતે ઉત્થસિંહની આગતમાં કાંઈ વધુ હકીકત કહેવાનેનો નહિ બોલાવ્યો હોય. એ વિચારે નિરાશામાં હુબ્બો હતો અને તેથી જેમ અને તેમ જલદી નિર્મિત સ્થળે પહોંચવા તેણે જોરથી હલેસાં મારવા માંડ્યાં.

થોડી વારમાંજ નિર્મિત સ્થળે નૌકા આવી પહોંચી અને એક કુદો મારી વિલાસી કીનારાપર પડ્યો અને નૌકાને ખીલે બાંધી ઝાડોની ઘટામાં અદૃશ્ય થઈ ગયો.

કુમુદસુંદરી ત્યાં સ્થાનની આવી પહોંચી હતી વિલાસી આવતાં વાર તે તેને વળગી પડી. અને તેનાં મૃગલીનાં ચપળ નેત્ર સમાન નેત્રોમાંથી હુબ્બુ અશુભી ધારાઓ નીકળવા મંડી.

બહારી કુમુદ આમ શોકનું શું કારણ છે. ? પ્રિયા શાન્ત થા મ્હને આવેલું ગઈ કાલનું સ્વપ્ન.—

સ્વપ્ન ! બહારી સ્વપ્ન શાનું કહી, પ્રતિ ઉત્તર સાંભળવાની દરકાર કર્યા પછી કુમુદસુંદરીએ કહ્યું, બહારી સ્વપ્નની વાતપર લક્ષ આપશે નહિ કારણ સ્વપ્નનાં સદાને માટે ભુલાવનારાં અને હમેશાં ખોટાં હોય છે.

તારા મ્હેનતની આકૃતિ ઉપરથી મને આપણા સંબંધમાં કાંઈ અશુભ બનાવ બન્યો હોય વા બનવાનો હોય એમ ભાસ થાય છે; માટે પ્રિયા કૃપા કરી કહી દે કે શું કામ તારું મુખાર્વિંદ આવું વિવહલ છે !

બહારી વિલાસી એ વાતની પ્રસ્તાવના આપને ગઈ મુલાકાતે નહોતી કરી ?

શુ સારે આ હીણ ભાગીને મારી કહેલી કુમુદ ખીજની થશે કે
યમ છે. એ સાંભળવાનું રહ્યું છે ?

પ્રિયતમ મારું વચન આપને યાદ નથી ? આપની અર્ધગના નહી
કહેવડવું તો આ દેહનો ખીજો કોઈ માલીક થવાનો નથી એ મેં આપને
નથી કહ્યું ?

ત્યારે આટલી ખંધી જિદાઈનું શું કારણ છે ? હાં હાં તારા પિતા
હવે તને વારંવાર હૃદયસિંહ સાથે પરણવા માટે કહેતા હશે નહિ વાર્ !

હા પ્રિયતમ અને તેથી મારા અંતઃકરણમાં એકદમ એવી લાગણી
અમ આવી કે જો હું આપને હુસ્ત મળી મારું હૃદય ખાલી નહી કર્તો
તે ફાટી જશે અને તેટલાજ માટે ઓચિતા મેં આપને બોલાવ્યા.

કુમુદબહાલી કુમુદ તેં ક્યું ? વ્યાજખીજ ક્યું છે. મારા શિષ્ય
હાલમાં આ સ્થિતિમાં તને દિલાસા દે એવું કોણ છે ! આપને મળતાં પ-
હેલાં મારા મનમાં આપને કહેવાના લાખો વાતો યાદ આવી હતી. હવે
ન્યારે આપણે મળ્યાં છીએ ત્યારે અમરાટથી મારા હૃદયમાંથી આપને શીશી
વાતો કહેવાની છે તે સર્વ ભુલી ગયું છું.

તારી ઇચ્છા હોયતો તારા પિતાને પગે પડી હું એકદમ તારાં ને
મારાં લગ્નની માગણી કરું.

નાના બહાલા જો જો એમ કરતા. અમરાટમાં કુમુદસુંદરીએ કહ્યું,
કરણ પોતાના પિતાને તો તેણે પોતે હૃદયસિંહ સાથે લગ્ન કરશે એમ
કહ્યું હતું. છતાં તે રહસ્ય પોતે પોતાના વિલાસીને કહેતાં અચકાઈ હતી.

તારી તેમ કરવાની ઇચ્છા નથી તો તારી મરજી વિરુદ્ધ મારે તેમ
રવાનું પ્રયોજન નથી છતાં—પોતે છુપાવેલી વાત રખે આવેશમાં બહાર
પડી જાય તે અટકાવાના ધરાદાથી કુમુદ વાન ફેરવી બોલી બહાલા મળતાંજ
આપે ગમ્મ કાલે રાત્રે આપને સ્વપ્ન આવ્યું હતું તે કહ્યું હતું તે શું
સ્વપ્ન હતું !

પ્રિયે ગમ્મ કાલે રાત્રે હમેશના મારા રીવાજ મુજબ તારા વદન કમળ
જોવાને કલ્પક બનેલો હું સરોવરની સપાટીપર નૌકામાં બેસી તારા ભવન નજીક
ફરતો હતો. વારંવાર તારી બહારી રહામાં નજર કરી છતાં કોઈ જણાય
નહિ અને એકા એક મારી આંખમાં મ્હે ધણું વાર્યા છતાં નિદ્રા ભરાઈ ગમ્મ
મેં તે ફિનાડી રાખવા ઘણો યત્ન કર્યો તો પણ તે બધ થઈ ગમ્મ અને
નિદ્રાધીન થતાંજ મેં આકાશના તારાઓને તારા ગદગદ નમેલો અલૌકિક

ચળકાટ જોયો અને તે ચળકાટ આખા સરોવરમાં ફેલાઈ જાયું રૂપાનું બનેલું હોય નહિ એવું બનાવી દીધું. તે ચળકાટમાંથી ધોળા બરફ જેવાં સુશોભિત વસ્ત્ર પહેરેલાં છે એવી પાંચ પરીઓ જેવી આકૃતિઓ મને જણીતી તેઓ મારી નૌકાની આગળ પાછળ આનંદથી નૃત્ય કરવા લાગીઓ અને આખરે ભારી મન કામના પુરુષ થશે એમ મને આશ્ચર્ય આપતી રમિત જાંચ કરતી તેઓ જેવી રીતે દેખાઈ હતી તેવી જ રીતે ધીમે ધીમે અદ્યક્ષ થઈ ગઈઓ. અને તુરંતજ હું જાગી ઉઠ્યો. આ ઉપરથી આવા વ્યથિતમાં આપણા સંબંધમાં મને કંઈક આશા રહે છે.

સ્વપ્ન તે સ્વપ્નજ તેતો વળી ખરું પડતું હશે ?

હારે તુંથું મને મુખ માને છે અને તેથી હું એવી વાતપર ધ્યાન આપું છું. નાના પ્રિયા એમ નથી તે સ્વપ્નમાં ખરા પણાના આભાસની માફ હૃદય ખાત્રી પુરે છે.

પ્રભુ તે આશાઓ પુરુષ કરે પણ વહાલા વિલાસી હવે હું જવાની રજા માગીશ કારણ મને આવે બહુ વખત થયો. પિતાજી મારી રાહ જોતા હશે માટે હવે જવું જોઈએ.

છેલ બટાઉ આશકના પ્રિત મેળવવાના કાલાવાલા તથા કુર પિતાની આપવા માટેની આજીજી સાંભળવા ખરું વાલી કુમુદ ? વિલાસી માત્ર ભાગ્યમાં લખ્યું હશે તે બનશે. આપને માટે મને પ્રભુએ નિર્માણ કરી હશે તો કદાપિ કાલે હું અન્યની થવાની નથી. માટે વહાલા હવે પ્રભુપર ભરોસો રાખવો એ આપણું કર્તવ્ય છે પ્રિયતમ જઉં કહેતાં કહેતાં ગમ ગિન થઈ ગયેલી કુમુદસુંદરીએ જેમ તેમ કરી પોતાની પ્રુજસુરત આંખોમાં આવી ગયેલાં આંસુ ખાળી રાખ્યાં.

જઉં ધ્યાન—

પ્રિયા હાલતો જ વળી ક્યારે મળીશું ?

હું સ્વતંત્ર નથી તે આપ ક્યાં નથી જાણતા ?

છતાં આપણી સંજ્ઞાને માટે હું તારી બારી રહામું ધારી ધારીને જોઈશ માટે બનેતો જલદીથી મળવાને માટે યત્ન કરજે.

જેમ આજી વહાલા જઉં જઉં-જઉં-જઉં-જઉં કહેતી કહેતી અશ્રુ ખાળી રાખવાને હવે અશક્ત થયેલી કુમુદસુંદરી વિલાસીને વળગી પડી. અને હવે વખત બહુ ગયો છે તેથી પિતાજી ચીડાશે એવો વિચાર આવવાથી અતિપ્રયાસે એકદમ પોતાના પ્રિયતમના આર્લોગનથી છુટી, જઉં

જડિયું—કહેતી કહેતી કુમુદસુંદરી ઝાડોની ઘટામાં આદ્ય થઈ ગઈ.

જડિયું—જડિયું, કહેતી કહેતી કહેતી આવીયું અને હવે તેમની પાસેથી સદાને માટે જઈશ એમ મનમાં વિચાર કરતી કરતી તે આગળ ચાલી અને જેમ તેમ કરી પોતાના ભવનના આગમાં આવી એક છૂતા મંડપમાં પેશી ગઈ. એકાન્તમાં પડયાથી પોતાના વિદ્યાસીનો વિદ્યાસિં તથા પ્રેમ તેને સાંભરી આવ્યો અને પોતાનું ગમગિન અંતઃકરણ ખાલી કરવા હવે તે એધાર આંસુએ રડી પડી. થોડીક વાર પછી તે શાન્ત થઈ અને એટલામાંજ પોતાના પિતા રસિકચંદ્રને એક ગિન પુરૂષ સાથે પોતે બેઠી હતી તે જણતા મંડપ તરફ આવતાં તેણે જોયું.

જેમ અને તેમ પોતાનો ચહેરો પ્રકુલિત કરી કુમુદસુંદરી બહાર નીકળી અને જુરતજ તેના પિતાએ આ મારો જુનો એક મિત્ર છે જિમ્ કહી કર્ણસિંહની ઓળખાણ કરાવી.

કુમુદસુંદરીએ પોતાનું મસ્તક નમાવી પોતાના પિતાના જુના મિત્ર કર્ણસિંહને પ્રણામ કર્યા.

ઠીક થયું તે તું આવી પહોંચી બહેન કુમુદ જ હવે જલદીથી કર્ણસિંહને તથા આપણે વાસ્તે સાંજના વાળુની તૈયારીઓ કર. વાંરે કહી કુમુદે ચાલવા માંડ્યું.

મહારે માટે ખાસ તરદી લેવાની જરૂર નથી હું ક્યાં મેમાન હું આતો મારું ઘર છે બહેન માટે કાંઈ તરખાડ કરીશ નહિ કર્ણસિંહેકહ્યું.

કુમુદના ગયા પછી કર્ણસિંહે કહ્યું પ્રિય મિત્ર તને જોતાં બહાલ ઉપજાવે એવી પુત્રીની બક્ષીસ પ્રભુએ આપી છે.

હા ભાઈ જેવી તે ખુબ સુરત છે તેવીજ તે આમંડીત છે અને તેથી હું મારા આતમાને તેની બાબતમાં ધન્યવાદ આપું છું; તેનો વિવાહ મેં ઉંચ કુળના અને સુશોભિત ઉદયસિંહ જોડે કર્યો છે.

શું જયસિંહના ઉદયસિંહ જોડે? એમ??

મિત્ર તેની પાસે તેના પિતાનો પુસ્કલ પૈશો—ગાડી—વાડી ત્રિજેરેની રહાયથી છે—ને યુવાન અને સ્વરૂપવાન છે તો કુમુદના હેની સાથેના વિવાહ વીશે ત્હારો શું મત છે ?

જે મિત્રો આ વાતમાં ગુંચાયા હતા એટલામાં ભપકાબંધ અને રોક્ષી પોશાગ પહેરી આખા જગતને તણવત દેખતો હોય એમ ચીપી ચીપી પગલાં મુકતો ઉદયસિંહ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. રસિકચંદ્રે તેની કર્ણસિંહ

સાથે મુલાકાત કરાવી.

શુરવિર સરદાર તરીકે મેં આપનું નામ સાંભળ્યું છે છતાં આપના ઇરજાને યોગ્ય પોશાગ આપે પહેર્યો નથી કહો તો એક બે જોડ કું મારે ત્યાંથી આપને મોકલાવું પોતાના પોશાગ તરફ રહેજ મર્વની નજરથી જોતાં ઉદયસિંહે કર્ણસિંહને કહ્યું.

આપનો ઉપકાર માનું છું. મનેતો મારો સાદો પણ સ્વચ્છ પોશાકજી આવ્યા હાઠ માઠના પોશાગો કરતાં વધારે પસંદ છે જરા મળકના અવાજમાં કર્ણસિંહે ઉત્તર વાળ્યો.

મિત્ર કર્ણસિંહ—ઉદયસિંહ. ચાલો હવે આપણે ભવનમાં જઈએ. કહી રસિકચંદ્રે ચાલવા માંડ્યું.

ચાલો કહી કર્ણસિંહે પણ રસિકચંદ્રની પાછળ ચાલતું શરૂ કર્યું હતું. આટલીમાં ફરી એકાદ જોડાને માટે પુખ્તો એકાં કરી આપને આવી મળું છું કહી ઉદયસિંહે બાગમાં ફરવાનો રસ્તો લીધો.

બંને મિત્રો એકલા પડતાં વળી રસિકચંદ્રે વાત ઉપાડી કેમ મિત્ર, ઉદયસિંહ માટે તારો શો મત છે !

દીક છે—સડેજ મરડાડીમાં કર્ણસિંહે જવાબ દીધો.

ના એમ કેમ ! શા માટે એમ બોલે છે ! પ્રથમ સમાગમમાં ઉદયસિંહની વર્તણૂક તને અભયમ લાગી હશે પણ જેમ જેમ તેના સંબંધમાં તું આવતો જઈશ તેમ તેના માટે તારો ઉચો અભીપ્રાય થશે.

વણી વખતે એમ બને છે છતાં મિત્ર તું આ દેવરૂપ જેવું કન્યા રત્ન અયોગ્ય હાથમાંતો નહીજ સોંપે એવી હું આશા રાખું છું. કર્ણસિંહે કહ્યું.

નાનાળીલકુલ નહિ તે સંવાતે કુમુદનું મન હરણુ કરી લે એવો પ્રેમી છે તેથી તો લગ્ન પણ તુરંતજ કરવાનાં છે ક્યારે ?

આ શનીવારેજ.

એટલા બધાં વહેલાં? આજે બુધવારતો થયો.

હા. શુર શુકર અને શની ફક્ત ત્રણ દિવસનીજ વાર છે માટે મહારા જુના મિત્ર ગમે તેમ કરી તેટલા દિવસ અંતે રહેલા હું તને ખરા અંત કરણુ પૂર્વક અમંત્રણુ કરૂં છું.

તારી મરજી હશે તે શનીવાર રાત્રે એવામાં મને કાંઈ વાંધો

નથી.

હે માકે કહેવું કપુરુ રાખ્યું તે હીક થયું-હર્ષથી ઉમરાઈ જતાં રસિકચંદ્રે કહ્યું. અને “ હવે જે થાય છે તે હીક થાય છે કર્ણસિંહ. મારી પાસે હશે એટલે કુમુદથી વારંવાર તેના લગ્ન સંબંધમાં મારી સાથે વાતો થશે નહિ અને કર્ણસિંહની હાજરીમાં મને કંઈક મને. પણ ઉદયસિંહ સાથે પરણ્યા તે તૈયાર થશે ચાલો પ્રભુ જે કરે છે તે સારાને માટે.” વીગેરે વિચારોથી રસિકચંદ્રનું મન પ્રવૃત્તિ થઈ ગયું.

જમવાનો વખત થયો છે એમ કુમુદ ખેડેને કહાવ્યું છે માટે પધારો. એક ચાકરે આવી વિનંતી કરી.

મિત્ર તું જોઈવળ્ય કરતો થા એટલામાં હાથ મોં વિગેરે ઘોષ હું આનું છું કહી કર્ણસિંહ પોતાને ઉતારો આપેલા ઓરડામાં ગયો.

ત્યાં જતાં વાર તુરત તેણે પોતાના સ્વાર કાનાજીને બોલાવ્યો. અર્જુન મહારાજ શિલાદિય વઢવાણ જવાના હતા તે ગયા હશે કે કેમ ? એમ અર્જુનની પ્રશ્ન કર્યો મહારાજ મહારાજ ગઈ કાલે વઢવાણ પહોંચી. મયા હશે કાનાજીએ નિયા નમી જવાળ દીધો.

એમ ? તો તું ગમે તેટલા પૈસા ખરચ થાય તેની ફીકર નહી. રસ્તામાં ઘોડો બદલતો પડે, બાડે લેવો પડે ફેરવવાનો લેવો પડે તેની ફીકર નહિ પણ આ ચીઠી લઈ જેમ બને તેમ ઉતાવળે વઢવાણ જઈ શનીવારની સાંજ મુઢીયાં તું પાછો આવ. આનો તને પણ હું યોગ્ય બદલો આપીશ કહી કર્ણસિંહે કાનાજીના હાથમાં મહારાજ શીલાદિયના નાનનો એક ખાનગી પત્ર તથા રૂપીઆની બરેલી એક કોથળી સુકયાં આપતી આજ્ઞા પ્રમાણે જેમ જનશે તેમ ઉતાવળથી વઢવાણ જઈ મહારાજને મળી તેમનો જવાબ લઈ બનતી ઉતાવળથી શનીવારની સાંજ સુધીમાં હું આંહી પાછો આવીશ કહી કાનાજી ત્યાંથી પોતાના શેઠ કર્ણસિંહને પ્રણામ કરી ચાલી નીકળ્યો.

રસોડામાં જમવાની તૈયારી થઈ ગઈ હશે એમ ધારી કર્ણસિંહ પણ હાથ મોં ઘોષ જમવા માટે રસોડા તરફ વળ્યો.

પ્રકરણ છઠું

સરોવરના અદ્ભુત સાથિઓ.

I have dreamed

Of much offence and trouble which my mind
Knew never till this irksome night.

Milton

સ્વપ્ન આવ્યું મ્હને આજે દારિદ્ર દુઃખથી ભર્યું.

(ખ્યાલ તેનો કંઈ નહોતો રાત્રિએ લઘ્યે થયું.

ધપાકપુરી, બંજીઆં, શાક, રાષ્ટતાં વિગેરેનું ઉત્તમ ભોજન કર્યા પછી બંને મિત્રો ઉદયસિંહ સાથે દીવાનખાનામાં આવ્યા. પાનસોપારી ખાતાંખાતાં કર્ણસિંહે કુમુદસુંદરીની દેખરેખ નિચે જનાવેલા સ્વાદિષ્ટ ભોજનની બહુ સારી પ્રસંશા કરી. લુગડાં પહેરતાં પહેરતાં ઉદયસિંહે પોતાના જાતી સ્વભાવની માફક ખીજવાર પોતાના પોશાકની સુંદરતા તથા પસંદગી માટે વાત ઉપાડી તેને રસિકચંદ્રે “મારો મિત્ર કર્ણસિંહ તે તથા અન્ય બાબતમાં ત્હમારા કરતાં તેની યુવાવસ્થામાં વધારે શોખીન હતો એટલે એ વાતતેને વારંવાર કહેવાની જરૂર નથી ” કહી શાન્ત કર્યો.

ત્યારબાદ ચાકરોએ રસિક દુર્ગનાજ બાગમાં ઉગેલા ફળ ફળાદીના તાટ આણ્યા. તથા તેની સાથે ઉત્તમ નીશા યુક્ત દાક્ષારસના પણુ બે એક શીશા રૂપાના પ્યાલાઓ સાથે ટેબલપર મુક્યા.

ફળ ફળાદી ખાઈ રહ્યા પછી રસિકચંદ્રે પોતાના બાળપણના મિત્ર કર્ણસિંહને એક પ્યાલો ભરી દાક્ષારસ પાચો અને કર્ણસિંહના હાથનો એક પ્યાલો પોતે પીધો. ઉદયસિંહે જેને નાનપણથીજ પોશાકની માફક દાક્ષારસનો પાણુ બેહદ શોખ હતો એટલામાં બે ચાર પ્યાલા ઉઠાવ્યા અને નીશામાં ચક્રચુર બતતાં જે કોટનાં પોતે એક અવાજે વખાણ કરતો હતો તેને દાક્ષારસથી બીજવો.

પોતાના ભવિષ્યના જમાઈના આવર્તનથી રસિકચંદ્રને રહેજ નોનું
ઉમેદી થઇ અને ઉદયસિંહની વધારાની બેઉકુદાઇ હાંકવાના ધરાદાથી
પોતાના મિત્ર ઠણીસિંહને લઇ દરવાના ધરાદાથી બાગમાં ગયો.

એકલા પડેલા ઉદયસિંહે વળી એક બે પ્યાલા ઉઠાવ્યા અને
નીશામાં એટલો ટું થઇ ગયો કે પોતે ક્યાં છે-થું કરે છે તેનું પશું તેને
બાન રહ્યું નહીં.

નીશામાં એક ચુર બનીને ત્યાંથી ઉઠવા ગયો પણ લંચડીયું આવતાં
ફરી પાછો લાંબો લાં પડ્યો. વળી ઉઠવા પ્રયત્ન કર્યો વળી પડ્યો. ત્રીજી
વાર મહા પ્રયત્ને લાંબી તે ઉઠ્યો અને લંચડીયાં ખાતે ખાતે તેણે ન્યાં
પોતાના પગે જવા માંડયું ત્યાં જવા માંડયું.

પશુથીઆં એક બે ઘડીમાં ત્રણ ચાર એમ ઉતરતાં ઉતરતાં પોતે
રસિકદુર્ગના પાછલા દાદરેથી સરોવરના તટ પર તે આવ્યો નીશામાં એક
ચુર હોવાથી પોતે ક્યાં જાય છે તેનું તેને બીલકુલ બાન રહ્યું નહીં
લંચડીયાં ખાતે ચાલતાં ચાલતાં રસ્તામાં પડેલી એક સીલાની આઠ
ફીટમાં તે આવ્યો અને છતાપાટ પડતાં જરા શરીર છોલાવાની સાથે
તેને પોતાની સ્થિતિનું બાન આવ્યું. રહેજ જરા તે ટટાર થયો અને વળી
ચાલવા મંડ્યો આઠ દશ પગલાં ગયો હશે નહિ એટલામાં વળી એક
દહેરનું ઝોકું આવતાં તે ઉઘલી પડ્યો. આ વખતે તે સરોવરના કીનારાની
એટલે પાસે પડ્યો હતો કે જો જરા જોરથી પડ્યો હોતો તો જળાશયમાંજ
શયન કરત.

પોતે કરેલા નીશાને માટે પોતાના આત્માને ઠપકો આપતો ઘડીમાં
જાગૃત થતો. ઘડીમાં નીશામાં પડતો પાછો ઉદયસિંહ ઉઠ્યો અને આગળ
ચાલવા મંડ્યો. ચાલતાં ચાલતાં વિલાસી અને કુમુદસુંદરીના હમેશાં મળવાના
લતા મંડપમાં તે આવી પહોંચ્યો. અને ચાકથી નીશાથી બેબાન બની
વળી તે પાછો પડ્યો અને ત્યાંજ નિદ્રાધીન થયો. આથી તરફ વાતો કરતા
કરતા બાગમાંથી બે મિત્રો રસિક દુર્ગમાં આવ્યા અને ત્યાં ઉદયસિંહને
ન જોતાં ઠણીસિંહે તે બાગમાં પ્રશ્ન કર્યો તેનો “તેઓ વખતે બારેબાર
પોતાના મુકામે ગયા હશે” કહી રસિકચંદ્રે રખે પોતાના જમાઈની વધુ
શ્રેણી થાય તે બીકથી વાત ઉઘવી. અને પોતાની કુમુદને બોલાવીને ઠણી-
સિંહને એક ગાયન સંભળાવવા કહ્યું.

જેમ મરજી કહી કુમુદસુંદરીએ પોતાનો કોણના ટહોને પણ

કારે મુકી દે એવા મધુર સ્વરથી સુંદરીના ઝીણા અને કોમળ મુર સાથે એચાર રાગ આલાપ્યા. જે સાંભળી કર્ણસિંહ કુમુદસુંદરીની છટા, તેની સુંદરી વગાડવાની ઉત્તમ ઢંગ વિગેરે જોઈ અચંબાથી છક થઈ ગયો અને લક્ષ્મણ રાત્રિના અગીઆરેક વાગ્યાના શુભારે સર્વ નિદ્રાધીન થયાં.

વિલાસી અને કુમુદસુંદરીના મેળાપની લત્તા કુંજમાં નિદ્રાવશ થએલ ઉદયસિંહ સ્વપ્નાવસ્થા અનુભવવા લાગ્યો. વિલાસીએ ગત પ્રકરણમાં વર્ણાવેલ સ્વપ્નનો અનુભવ તે અનુભવવા લાગ્યો એટલામાં વિલાસી જે હમેશની માફક પોતાની પ્રિયાના મુખનું દર્શન કરવા સરોવરની સપાટીપર નૌકામાં બેસી ફરતો હતો તે અનાયાસે ત્યાં આવી ચડ્યો અને પોતાની પ્રિતમાં થએલા સ્પર્શની આવી અધમાવસ્થા જોતાં વિસ્મય થયો તે તેની ખાતે ગયો અને જોતાં ઉદયસિંહ નીશામાં ચક્ર ચુર એવી ગાંઠ, નીદ્રામાં પડેલો હોતો જણાયો.

ગમ્મત કરવાના ધરાદારથી તેણે તેને પોતાના હૃદયપુષ્ટ શરીરના બળે એક બાળકને ઉપાડે તેમ ઉપાડી પોતાની નૌકામાં મુક્યો.

નૌકા હંકારતો હંકારતો વિલાસી પોતાની વિલાસીનીના વિચારમાં ને વિચારમાં ઉદયસિંહને મળીપુર લઈ ગયો અને કીનારે થએલ વૃક્ષોની એક આધી ઘટામાં તેને નૌકામાંથી ઉપાડી પાછો સુવાડી દઈ પોતાના વિલાસ ભવનમાં નિદ્રાધીન થયો.

સુતાં સુતાં સ્વપ્નાવસ્થામાં સરોવરની સુંદરીઓને નીરખતો નીરખતો ધડીમાં હસતો-ધડીમાં દીલગીર થતો ઉદયસિંહ વિલાસીએ સુવાડેલ સ્થળે પડ્યો હતો તે સ્વપ્નાવસ્થામાં “ તું આખરે ત્હારી ધાર-ણમાં પાર પડવાનો નથી પણ પસ્તાઈશ” એવા સુંદરીઓના વાક્યથી જાગી ઉઠ્યો. અને જુવે છે તો તેણે રસિકભવન રુદામે કીનારે અને પોતાને મળીપુરના કિનારે પડેલો જોયો.

સ્વપ્ના વસ્થાના વિચારમાં—દ્રાક્ષારસના! ઘેનમાં રાત્રિના સરોવરના અદ્ભૂત સાથીઓએ મદને રસિક ભવનમાંથી ઉપાડી આંહી મુક્યા કે શુ ? તે વિચારમાં ઉદયસિંહ ગુચ્છાઈ ગયો.

હશે જે થયું હશે તે ખરું કંઈ ઉદયસિંહ કહ્યો-નેનું માયું ગમ રાત્રે કરેલા નીશાથી ભારે ભારે લાગતું હતું તેથી દીલગીર ચહેરે તે પોતાના સ્થળે પડ્યો. અને ત્યાંથી પોતાની તળીયત દીક ન હોવાથી ગમ રાત્રે મળ્યા વગર ચાલી ગયો હતો અને આજેના અવાશે નહિ એવી

મનસાગની એક ઘોડી તેણે રસિકચંદ્રને લખી. જે ગુરુવારની પ્રભાતે રસિકચંદ્રને પહોંચી.

તે દિવસના અરસામાં તેમજ શુક્રવારના કાંઈ જાણવા ચોક્કસ બન્યો નહિ. પરંતુ શનીવારના પ્રભાતમાંજ ગુલાબ જળવા સુવા સિત કરેલી ઘોડીમાં ઉદયસિંહે રસિકચંદ્રને લખી જણાવ્યું કે “ હું હાથે સારી પેટે છું અને સાયંકાળે આપણે કરેલા સંકેત પ્રમાણે કાર્ય માટે ત્યાં આવીશ માટે વિવાદની સર્વ સામગ્રી તૈયાર રાખવી ”

—————:(૦):—————

મકરણ સાતમું.

—————:(૦):—————

ચોગ્યનો ચોગ્ય બદલે.

कुलंच शीलंच सनाथताच

विद्या चवित्तं चवपुर्वशश्च ।

एतान् गुणान् सप्त निरिह्य देया

ततः परं भाग्य वशाहि कन्या ॥

કુટુંબીને, શીલ, સુકૃળ વાળો,

વૈભવે સુખી, બળેલ, યશિ, રૂપાળો,

એ સાત ગુણ નીરખી દિધિ તે છતાં તો,

મારખ વાંકુ દુહિતા દુખીને.

—————:(૦):—————

નીવારે પ્રભાતમાં વસન્ત ઋતુને લીધે આખા જગતને મનોહર લાગતો પરંતુ આપણી નાગિકા કુમુદમુદરીને શોક સાગરમાં ધુસડતો સૂર્ય દેખો.

આખા દિવસના અરસામાં કાંઈ જાણવા લાયક બતાવ બન્યો નહિ. પોતાના પિતાના સ્વાર્થિપણથી જે રસાંજ પોતાની દેહ પોતાની મરજી તિરક ઉદયસિંહને આપવાનું ઠરાવ્યું હતું તે સાંજ. અરે ! કુમુદમુદરીને હુખો દુધિમાં ડુબાવનારી તહેની સ્વર્ગ યીડી આશાઓનો અંત લાવનારી પોતાના મનથી માનેલા પ્રિયતમનો સદાને માટે વિરહ કરાવનારી. શનીવારની રહાંજ પડી.

કુમુદમુદરી રખે પોતાના હૃદયનું ધારેલું રહસ્ય કદી મળતાં વિલાસીને

કહી દેવાય એવી ધારતીથી બે દિવસથી વિલાસીને મળી નહોતી. પિતાની ધમ્મ પાર પાડી તેનું દુઃખ નિવારવાની કુમુદસુંદરીની ધારણા હતી અને તેથી વિલાસી કુમુદને પોતાની પ્રિયા કહી શકે એમ રહ્યું નહોતું તેટલાજ અરણસર તે હવે વિલાસીને મળતાં અચકાઈ હતી.

પોતાના ટૂંક પિતા તરફની ફરજ પોતાના મનથી પ્રિયતમ માની તે સંબંધમાં આપેલા વચનથી વિલાસી તરફની ફરજ વચ્ચે નિર્મળ કુમુદસુંદરીના મનમાં ઝબડો ચાલ્યો હતો અને તેજ નિરાકરણમાં અત્યારે તેનું કાળજી કોરાતું હતું.

કલ્પસિંહ રસિક દુર્ગમાં રહ્યો છે એવી બાબતની વિલાસીને ખબર પડી હતી અને તેઓ મિત્રો હોવાથી એ બનવું શક્ય છે એ વિચારથી તેના મનમાં ક્રોધ પણ પ્રકારના બહેમનો ભાસ થયો નહોતો.

શનીવારે લગ્ન થવાનું છે તે વાતની બે ચાર જણ શીવાય કોપ્રને ખબર નહોતી અને બે કે ઉદયસિંહ કુમુદના હાથની માગણી કરી છે તે વાતની વિલાસીને ખબર હતી છતાં વખત આવે જોઈ લેવાશે એ વિચારથી તે નિશ્ચીત હતો.

બુધવારની રહાંજ પછી કુમુદસુંદરીએ પ્રિત ચિન્હ દર્શક ગુલાબનું ફુલ બહારીમાંથી સરોવરની સપાટીપર નાંખ્યું નહોતું. તેમજ બહારીમાં સંયોગ દર્શક ગોટા પણ મુક્યો નહોતો એટલુંજ નહિ પણ બે દિવસના આખા અરસામાં તે બહારીસામું પણ કુમુદસુંદરીએ જોયું નહોતું તેથી વિલાસીને પોતાના મનમાં અંતરમાં રમણ કરતી રમણીનાં દર્શન પણ થયાં નહોતાં છતાં તે પોતાનાં જાતિ સ્વભાવ પ્રમાણે કાંઈ કાર્ય કરવામાં રોકાઈ ગઈ હશે એ વિચારથી તે સંશય રહિત અને આંનદી હતો.

સાંજના સાતેક વારાના શુભારે હમેશની માફક પોતાની પ્રિય નૌકામાં બેસી સાથે જળના લેતાં, મજબુત દોરડાને લોહાની બિલાડીબાંધી સંચલપેટી હાથ કરવાનો યત્ન કરવા અને તેમ કરતાં બે દિવસથી નહીં જોએલ પ્રિયાનું વદન કમળ નિરખવાની આશાએ વિલાસી નીકળ્યો; અને સરોવરની મધ્યમાં આવી પોતાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયેલો ધડીમાં બીલાડી સરોવરમાં નાંખી ખેંચી જોતો. ધડીમાં કુમુદસુંદરીની નામાંકિત બહારી રહામી દૃષ્ટી કરતો આમતેમ ફરવા મડ્યો.

રસિકદુર્ગના અંદરના ભાગમાં દ્રષ્ટી કરીએતો લગભગ રહાડસાતના અરસામાં ઉદયસિંહ ધરરાજને જાણતાં ઉત્તમ-ભવકાબૂધ-અને હેરી.

પોશાગમાં આવી ઉભો રહ્યો. તેની પાછળ તેનાથી ઉતરતા પણ મુંદર પોશાગ પહેરી એ ચાકરો આંખ્યા હતા જેમાંના એકની પોસે રૂપાના થાળમાં કુમુદસુંદરીને અર્પણ કરવાના ઉત્તમ વચ્ચે તથા અલંકારો હતા અને બીજા પોસે લોહાની રૂથનેબલ રીતે રંગેલી એક નાની પણ મન્યુત પેટી હતી.

ઉદયસિંહનું આવી રીતે આવવું થતાંજ રસિકભવનના નોકર ચાકરોને લગ્નની ખબર પડી અને વાત જાણતાંજ તે અચંખામાં ગરકાવ થઈ ગયા.

થોડી વારમાંજ દીલાં ટપકાં કરી, બગવમાં બેચાર પોથીઓ મારી

આગળથીજ ખાનગી રીતે આમંત્રણ કરાવતા જોશી મહારાજ આંખ્યા

અને કન્યાને શણગાર સંભવવાનો હુકમ કર્યો.

કુમુદસુંદરીની માનિતી દાસીએ રહેને તરેહવાર વસ્ત્રાભુષણો સંભવવા માંડ્યા પણ કુમુદસુંદરી મનની અસાધારણ સ્થિતિ તનનું અનિયમિત વલણ તથા ચંદ્ર વદનની ઝાંખી કાન્તી જોઈ આં પોશાગ સારો લાગે છે. આ ધરણું ઉત્તમ શોભા આપેછે વિગેરે સુશ્રુષાનાં વાક્ય વદવાનું તેને મુજબ નહીં. કુમુદસુંદરી પણ મૌનજ રહી.

ઉદયસિંહ વિગેરે પુરૂષ વર્ગ પછી દીવાનખાનામાં જ્યાં સર્વ ક્રીયા કરવાની ગોઠવણ થઈ ગઈ હતી ત્યાં ગયો. કર્ણસિંહના મનનો અંદર ચિત્ર વિચિત્ર તરંગો આવતા હતા તેનું હૃદય કાનાજીની રાહ જોતથી અધિરૂં બન્યું હતું. તે પ્રત્યેક પલ સોનાની જતી હતી અને કાનાજી યોગ્ય વખતે રામ શિલાદિત્યપર પોતે મજેલી ચીડીનો ઉત્તર લઈ વખતસર નહિ આવે તો અર્થનો અનર્થ થઈ જવાની ધારિતથી કર્ણસિંહને કાંઈ એન પડતું નહોતું.

સર્વ તૈયારી થઈ ગઈ છે એમ જાણી રસિકચંદ્રે મહારાજને ક્રિયા શરૂ કરવા આજ્ઞા આપી અને તુરતજ કર્ણસિંહે ઉભા રહો ઉતાવળા શું કામ થાઓછો. હવે ક્યાં નાશી જવું છે. સર્વ શાન્ત રિતે થશે. ઉતાવળા સો કુખ્હાવરા. કહેવત સર્વને ક્યાં ખબર નથી તે વીશે સાંભળો હું એક આ સમયને લગતી અને ઉપયોગી વાત કહું કહી ઉદયસિંહની મરજ વરૂં પોતાનો અમુદય વખત મન ધારેલ કામ પાર પાડવાના ધરાદાથી કર્ણસિંહેવાત કહેવી શરૂ કરી.

૧ વાત સાંભળતાં સાંજતાં ઉદયસિંહ તે તરફ અણગમે લાવતો એમાં કાંઈ જાણવા જેવું નથી વિગેરે ખબરો કહેતો ઘણો ઉંચો નીચો

થયો પણ કહ્યુંસિંહે વાર્તા ચાલુજ રાખી. લગભગ વીશેક મીનીટ સૈ કહે-
વામાં જતી રહી. છતાં કાનાજી જેના આવવાની કહ્યુંસિંહ વફાસાદની
આફક રાહ જોતો હતો, જેના આવી મળવાની આશામાં કહ્યુંસિંહે વાર્તા
હિચકી હતી, જેના વખતસર આવવાથી આ વાર્તાનું આખું સ્વરૂપ બદલાઈ
જાય તેમ હતું, તે કાનાજીનો કશો પતો લાગ્યો નહિ.

કહ્યુંસિંહ નિરાશ થયો, વારંવાર તે રસ્તાપર તૂથા આરણ્યા તરફ
જિસ્ક નંજર નાંખવા લાગ્યો પણ કાંઈ વળ્યું નહિ કાનાજી દટી મયાદમાં
દેખાતોજ નહોતો.

આલો મહારાજ હવે ક્રિયા શરૂ કરો. ઉદયસિંહે રખે કહ્યુંસિંહ વળી.
પાછળ કાંઈ વાત શરૂ કરી દેશે એવી ધાસ્તીથી મહારાજને હુકમ કર્યો.
તેના જવાબમાં કહ્યુંસિંહે ઉદયસિંહ ? આપણા વંશ પરંપરાના જ્ઞાત્યા
આવેલાન્શીવાજ મુજબ ત્હમારે ત્હમારી બંનિસ્તમાં થનારી પત્નીને હસ્ત
મેળાપ થતાં તમારા દરજ્જાને છાજતી ભેટ જે તમે તમારા માણસો પાસે
ઉપજાવી લાવ્યા છે તે ધરવી જોઈએ.

અરે તે તો હું જુઝી ગયો તેમાં શું તેને બોલાવવામાં આવે તો
હું તો તરત તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર છું. રૂપાના વજાલંકારના થાળ ને
અડકતાં ઉદયસિંહે કહ્યું.

વારં ત્યારે આ લોખંડની પેટીમાં શું છે ? કહ્યુંસિંહે અમણ્યા
થઈને પુછ્યું.

દાંત્ર મહી એ તો સેજ મારા પીતા અને રસિકચંદ્ર વચ્ચે લેવડ
દેવડ થએલી તેનાં ખત પત્રો. તે તો લાંબે થતાં વેંતજ અગારી ગોઠ-
વણ પ્રમાણે રસિકચંદ્રને સ્વાધીન કરવાનાં છે; અને તેમને હાથેજ તે
દાંડી નાંખાવવાનાં છે.

ત્યારે ત્હમને રસિકચંદ્રની પ્રમાણિકતા માટે જોઈએ છે કે ક્રિયા
કર્યો પછીયાજ તે ત્હમને હસ્તગત કરાના છે, હુંતો એમ ધારંધું કે
પહેલેથી જ તેમનું નીરાકરણ કરી તે ખત પત્રો દાંડી નાંખી શુદ્ધ અન-
તઃકરણે આ લગ્નની પવિત્ર ક્રીયા શરૂ કરવી જોઈએ કેમ રસિકચંદ્ર ?
કહી કરણસિંહે રસિકચંદ્રને પ્રશ્ન કર્યો.

મહેંતો તે બધાના બદલામાં મહારી કુમળી કન્યાનો દાથ તેમને
સોંપ્યો છે અને તે ગાયતનું વચન તેમને આપ્યું છે. મહારં વચન પાળ-
વાની મહારમાં પુણ્ય સત્તા છે. પછી વિશ્વાસ રાખવો યા ન રાખવો તે

તેમની મરજીપર આધાર રાખેછે.

મહેને આપનાપર પુરું વિશ્વાસ છે. હ્યો ત્યારે આપની મરજી પ્રમાણેજ કંઈ કહી ઉદ્યસિંહે પેટી ઉઘાડી અને એક પછી એક ખત પત્ર વિગેરે કાગળો રસિકચંદ્રને આપતાં હોણે તહેને દરેક વાંચી જોઈને શીડી નાંખવા કહ્યું.

રસિકચંદ્ર શાથી પોતાનો મિત્ર કર્ણસિંહ આ પ્રમાણે કરેછે તે જાણ્યા વગરજ પોતાના હાથમાં આવેલ દરેક દસ્તાવેજ વાંચીને શીડી નાંખવા લાગ્યો એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, એમ દરેક દસ્તાવેજ એક પછી એક ફાટતાં તેના કાગળો જમીનપર પડવા મંડ્યા. અને છેલ્લા દસ્તાવેજના ચુરા ચતાંજ ઉદ્યસિંહે કાંઈ જોઈને નજરથી રસિકચંદ્ર રહ્યું જોયું.

રસિકચંદ્રની મુખમુદ્રા શાન્ત હતી. તેનું હૃદય નિષ્કપટી હતું—અને તે બાબતની ઉદ્યસિંહને ખાતરી થતાં તેણે શુક્રને કહ્યું. મહારાજ ચાલો હવે ક્રિયા શરૂ કરો. હા મહેને કાંઈ વાંચો નથી કહી મહારાજે કુમુદસુંદરીને બેલાવવાની આજ્ઞા કરી તે આવી, તેનું વદન શાન્ત દેખાતું હતું. આવતાં વાર કર્ણસિંહના મહેરાપર દૃષ્ટી પડતાં તેના દેખાવ ઉપરથી તેના હૃદયમાં કાંઈ આશ્ચર્યજનક ચીન્હ દેખાયાં. ખીજી વાર કુમુદસુંદરીએ કર્ણસિંહ રહ્યું જોયું. કર્ણસિંહ મૌનજ રહ્યા અને પોતાનું ધારયું ખોટું હશે જાણી કુમુદસુંદરીએ નીચે પડેલા કાગળના કડકાઓ ઉપર દૃષ્ટી નાખી.

ખહેન ઉદ્યસિંહે મહારી અને તેમના પિતા વચ્ચેની લેણદેણનો સર્વ હીસાજ મહારાપર વિશ્વાસ રાખી ત્યારે હસ્ત મેળાપ થતાં પુરેજ શીડી નાંખાગ્યો છે તેના તે કડકાઓ પડ્યા છે.

ઉપરના શબ્દો સાંભળતાંજ કુમુદસુંદરીમાં અવનવો ફેરફાર થઈ ગયો તે ખોલી—ત્યારે શુ મહારે એમજ સમજવાનું છે પિતાજી, કે મહારેજ હવે, ઉદ્યસિંહના બે વચનમાંથી એક પુરું કરવાનું બાકી રહ્યું છે ?

હા ખહેન પણ હું નથી ધારતો કે તે વચન પુરું કરવામાં તું કાંઈ આનંદાની કરશે.

પિતાજી જે યોજના પાર પાડવાને માટે ત્હમે મહારી મરજી વિરૂધ્ધ આ લગ્ન કરાવવાના હતા તે યોજના પાર પડી ગઈ છે.

ત્હમારી વૃદ્ધાવસ્થામાં હવે તમને આ ભવનમાંથી કોઈકાઠી થકનાર નથી. હવે ત્હમારી જગમાં આગર બે આગર થનાર નથી તો—

ત્યારે આ પરથી મહારે એમજ સમજવાનું કે મહારી મુખાંધ માટે

મહારેજ પસ્તાવાનું થશે અને હાથમાં આવેલું મહાઈ રત્ન જતાં રસિકચંદ્ર
પણ પોતાનો બોલ—કાલ—તોડશે ?

ના ના મહારી કુમુદ એમ કરશેજ નહિ. શાન્ત થાવ ઉદયસિંહજી,
પિતાજી ત્યારે હજી પણ તમે મહારી ઇચ્છા પૂર્ણ થયા છતાં
મહેને મહારી મરજી વિરૂદ્ધ આ યુવક સાથે પરણાવવા માગો છો તો પ-
રણ્યા પછી જે ફત્વ હું કરવાની છું તે હુમણી જ કરી લઉં તો શું
ખોટું કહી કુમુદસુંદરીએ ધીમે પગલે મહારી તરફ જવા માંડ્યું.

જતે ક્ષણે સરોવરની સપાટીપરથી ખુશીનો એક પોકાર સંભળાયો.
કુમુદસુંદરીએ મહારીમાંથી પોતાના પ્રિયતમની નૌકા, તેમાં બળતો દીવો
તથા તેની મનોહર આકૃતિ જોઈ. નિકાળી અને ખુશીના પોકારનો શ્રવ
શાન્ત થયો. તેજ વખતે જોને હું અત્યારે જોઉં છું તેને કદી જોવાની
નથી એમ ધારતી કુમુદસુંદરી હા ! પ્રિયતમ ! ! એમ ચીસ નાંખતી
મહારીમાંથી એકદમ સરોવરના અગાધ જળમાં પડી.

અરરર આ શું કર્યું એમ સર્વના મુખમાંથી નીકળતાજ કંઈસિંહ
મહારી આગળ ધસ્યો નીચે જોયું સર્વ સ્થળે આકાશ ધેરામહું હોવાથી
અધકાર માલમ પડ્યો છતાં હલેસાંના અવાજથી આવતી મદદનું ભાન
થતાં જ તે તુરત પગથીઆં ઉતરી કોનારે આવી પહોંચ્યો. અને જલદી
હલેસાં મારી નૌકા આંહીં લાવો આંહીં લાવો બિચારીને કોષ બચાવો, ના
પોકાર મારવા માંડ્યો.

નિરાશાથી, એકાએક આ શું થઈ ગયું, ના વિચારથી બેભાન થઈ
મએલ રસિકચંદ્ર પૃથ્વીપર ઢગી પડ્યો. અને હાય ! અનેપૈશા પશ્ચિમી
જેવી પક્ષા પણ ગઈ એ વિચારથી બીજી મહારીમાં ઉદયસિંહ સ્થીર
થઈ ગયો.

ત્વરિત ગતિમાં આવતી નૌકા જોનો સરોવરની સપાટીપર આતુર
નજર નાંખતો કંઈસિંહ ઉમો હતો એટલામાં કાનાજીએ આવી તેને પ્રણામ
કર્યો કોણ કાનાજી સર્વ શ્રમ હવે થયા છે. કર્યું કારન્યું ધુળ મગી મયું
છે. કુમુદસુંદરીએ આત્મચાત કર્યો છે તે સરોવરમાં પડી છે. વિગેરે ટુંક
વાક્યોમાં કંઈસિંહે કાનાજીના પ્રણામનો ઉત્તર વાળ્યો, અને ગમગિનીમાં
સ્થીર ઉમો એટલામાં સરોવરની સપાટીપરથી અરે આ શું ? ? કુમુદ-
સુંદરી ? ? ?

શબ્દસ્પષ્ટ સંભળાયા અનેકંઈસિંહે પોતે ઉમો હતો ત્યાંથી બત્રીસેક વારને

છેત્રેનાકા તથા તેમાં બળતા દિવાથી મનુષ્યની વાંકી વળતી આકૃતિ દીકી. ચીન્ટા ના કરશે તે જવેછે. જવેછે વિલાસી ખુશનુમાપોકાર વિલાસીના મુખમાંથી નીકળ્યો અને ખીજ ક્ષણે પાણીથી લથડ પથડ થઈ ગયેલ વિલાહના લુગડાંથી શણગારાયેલી અને ધીમે ધીમે સ્વાસ લેતી કુમુદસુંદરીને વિલાસીએ પોતાના નૌકામાં લંબ લીધી.

તે જવે છે? જવેછે ચાલો પ્રભુએ સ્થાય કરી ખુશીના અવાજથી કર્ણુસિંહ બોલી ઉઠ્યો અને ઉદયસિંહે તે સાંભળતાં પોતાની પ્રિયા પોતાને મળશે એ આશાથી કુમુદસુંદરી જવે છે. જવે છે જવે છે એમ વારંવાર બે ભાન થએલા રસિકચંદ્રને સંભળાવી આસ્વાસન કરી શીતોપચાર કરી તેને બેભાન અવસ્થામાંથી જાગૃત કર્યો. આંખો ઉઘાડતાંજ રસિકચંદ્ર તે જવે છે? પ્રશ્ન કર્યો કહી ઉદયસિંહે હાજી તે જવે છે કહી ઉત્તર આપ્યો. અને દીનમુખે રસિકચંદ્ર દિકરી ત્હને આ શું સુઝ્યું. આ શું સુઝ્યું બોલતો બોલતો રડી પડ્યો.

આ શું સુઝ્યું? તે પ્રશ્નનો તું પોતેજ વીચાર કરની. રહેજ અહીં છતાં કરગ્રાહીમાં અંદર આવતાં વારંજ કર્ણુસિંહે ઉત્તર આપ્યો. હૃદયમળ્યા શિંસય સ્વાર્થ સાચવવા આરંભેલા લગનનુંજ એ પરીણામ હતું અને પાછળથી પસ્તાવો શા કામને.

તેજ ક્ષણે લથડ પથડ થઈ ગયેલી પણ પ્રકૃદિત વદન કમળ થએલ કુમુદસુંદરીને ઉચકી વિલાસી અંદર આંચો અંદર આવતાં વારંજ કુમુદસુંદરીએ કર્ણુસિંહને કહ્યું મહારા પિતાને મહેલામાં મારશો નહિ આ પગલુ મહે મહારા સ્વાર્થ માટે નહિ પણ પાછળથી હું ના પરણતાં ઉદયસિંહ મારા પિતાને મેલાં મારે નહિ એટલા માટેજ મહે ભર્યું હતું.

કુમુદ શાખાશ છે. ધન્ય છે ત્હારી ટેકને તથા ત્હારી રખાવટને; વિલાસી એને આ કોચમાં સુવાડો કુમુદસુંદરીને ઉચકીને ઉભેલા વિલાસીને કર્ણુસિંહે કહ્યું, અને તેમ કરતાં વિલાસીએ હવે થવાનું હોય તે થાઓ એમ સનમાં વિચારી હૃદયમાં ઉદય થએલા અત્યંત પ્રેમાલિનને વશ થઈ કુમુદસુંદરીના નિમળ કપાળમાં એક ચુમન કર્યું.

આ જોતાંજ રસિકચંદ્રની આંખમાં ખુનસ ભરાઈ આંચું ને તે ક્રોધ કરી બોલ્યો વિલાસી જો કે ત્હેં કુમુદનો જીવ બચાવ્યો છે તે છતાં ત્હેં જે છુટ લીધી તે લેવાની ત્હને ખીલકુલ સત્તા નહોતી નાંદાન ત્હેં શું કર્યું.

ગમાર વિલાસી અન્ય સ્ત્રીને ચુંબન કરતાં શરમાતો નથી. મુખ મ્હારે ત્હને શું સમ્યતા પણ શીખવવી પડશે ?

કોધથી લાલચોળ થઇ જતા ઉદયસિંહે કહ્યું.

હંવાન છેલ બટાઉ છાકટા તું શું મને સમ્યતાથી શીખવવાનો હતો. સમ્યતા શું છે એ વીખવાનો હવે ત્હારેજ સમય આવ્યો છે; બેશક્ય પિંગેરે વાક્યો ઉદયસિંહને કહી તુરત આવેશમાંજ તે રસિકચંદ્ર તરફ ફર્યો અને હું નથી ધારતો કે આ દ્રામળ કન્યાના હજી પણ તેની મરજી વિરુદ્ધ તમે આ નીચ સાથે લગ્ન કરવા માગતા પ્રશ્ન કરો જવાબની રાહ જોતો ઉભો. ના કરવાના હોય તો મારા પૈશા રસિકચંદ્રની સત્તા હોય તો હાથે ફેંકીદે અને પછી એમને યોગ્ય લાગે તેની જાડે પોતાની કન્યાને પરણવો કહેતાં પ્રવૃત્તિત મને ઉદયસિંહે જોખારો કરી પોતાની મુજબ હાથ ફેરવ્યો. અને જો કે મેં મારા ખત પત્રો હમણાંજ કાઢી નાંખ્યાં છે છતાં મારી પાસે સાક્ષી પુરાવા છે કે ફરીઆદી કરી પૈશા લઇશ કહી વાક્ય પુર કયું.

નીચ અને ગદમાથ ઉદયસિંહ આપની પાસે કેટલા રૂપીઆ માગે છે રસિકચંદ્ર ? વિલાસીએ પ્રશ્ન કર્યો.

કહીદો રસિકચંદ્ર હું કેટલા પૈશા માગું છું તે—કારણ બીખારી જેવી સ્થિતિમાં રહેતા પણ વિલાસમય વિલાસીને રકમ ત્હમારેખાતર મને ખખડાવી આપશે. કચ્છાકીમાં ઉદયસિંહે કહ્યું.

રસિકચંદ્ર શાન્ત ઉભો હતો તેને આ કેટલા પૈશા માગે છે દયા કરી બોલો રસિકચંદ્ર વિલાસીએ બીજવાર પ્રશ્ન કર્યો કેટલા કેટલા શુ કરે છે લેને હુંજ કહું. હૈયું હાથ રાખજો—સાતલાખ બત્રીસ હજાર સાતસો ને પીસતાળીસ દરેક અક્ષરપર બાર મુકતાં મુકતાં ઉદયસિંહત બોલ્યો.

આ કહે છે તે ખરીયાત છે રસિકચંદ્ર શાની મને વિલાસીએ પૂછ્યું ?

હા હા. હા પણ આમ શું કામ પ્રશ્ન કરો છો અચેકાતાં અચકાતાં રસિકચંદ્ર કહ્યું.

બાઇ સાહેબ તે ગંજવર રકમ પોતાની તર તીજેરીમાંથી ખખડાવી દેવાના મશકરીમાં ઉદયસિંહ બોલ્યો.

હા હા મ્હારી પ્રભુ કૃપાથી તર થએલી તીજેરીમાંથી ત્હારો એ ગંજવર પણ મ્હારે મન નજવી રકમ હું ખખડાવી દેવાનો છું.

શ્રો રીતે ઉદયસિંહે તેમજ રસિકચ આતુરતાથી રૂઝ રખો,
આ રીતે કહી વિલાસીએ તેજ વખતે અંદર એક પેટી ઉઘાડી
અવાજ આકરો તરફ આંગળી કરી.

વાંચનારને ખચર હશે કે ક્રમુદસુંદરી સરોવરમાં પડ્યા પહેલાં તેની
સપાટીપરથી ખુશીનો પોકાર સંભળાયો હતો. તે અવાજ વિલાસીનો હતો.
અને પોતે નાખેલી ખીલાડી કડાની મદદથી સરોવરને તાંબીએ ગએલી
સંગ્રહપેટી લગભગ બાવીશ વર્ષે હપર આવી હતી તેથીજ તે ખુશીનો
પોકાર તેના મુખકમળમાંથી નીકળ્યો હતો.

સંગ્રહપેટી જોતાં જ અરે પ્રભુ આ હું શું જોઉં છું સ્વપ્ન તો
નથી. ત્રિગેરે ઉદ્ધારો રસિકચંદ્રના મુખમાંથી નીકળ્યા.

નાજ સ્વપ્ન નથી આ સંગ્રહપેટીમાં દસ લાખ રૂપિયાનું સુવર્ણ
ભરેયું છે અને તેમાંથી તમે આનાદાન નીચ, છાકટા છેલ્લે બચુ ઉડાઉ
અંધ ઉદયસિંહનું માગતું ખુશીથી પતાવી દો. વિલાસીએ કહ્યું. પણ
તહમે તહમે તહમે કોણુઓ કોણુઓ : તહમે વિલાસી નહિ પણ કોઈ અન્ય
કોઈઓ લયડ તે અવાજે રસિકચંદ્ર પુછ્યું.

હું-હું કોઈ નહી-કોઈ નહી પણ મણીપુરના વિલાસભવનમાં રહે તો
દીન વિલાસી ખીજો કોણુ હોઈ શકું; અરે પ્રભુ યોગ્ય સમય આવી
પહોચ્યો છે. રસિકચંદ્ર ત્હારી શંકા હુંજ નિવારણ કરી શકું. વિલાસી
ખીજો કોઈજ નહિ પણ કેશવચંદ્ર જેના ભવનનો તું ભોક્તા થયો છે.
તેનો તેજ કેશવચંદ્રનો આજથી લગભગ બાવીશ વર્ષ પર સંગ્રહ પેટી
સાથેજ અગ્રોપ થએલો એકનો એક પુત્ર કુસુમશર છે.

શું વિલાસી તેજ કુસુમશર કેશવચંદ્રનો પુત્ર કુસુમશર તો રાજ્ય
દ્રોહના ગુન્હા માટે પવિત્ર મહારાજ શિલાદિત્યની આજુથી તહેને હું મહા-
રો બંધીવાન કરું છું. ઉદયસિંહે આવેશમાં આવી જઈ કહ્યું. “તે કરવાની
તહેને સત્તા નથી, જો આ મહારાજ શિલાદિત્યનું માફી પત્ર રાજ્ય મ્હોર
તથા સહી સાથે” કહી કર્ણસિંહે કાનાજ સાથે મહારાજ શિલાદિત્યને
ભોક્તેલા ચીડીનો આવેશો પ્રતીઉત્તર સર્વના દેખતાં ઉદયસિંહના હવે બીજ
થએલા વદન રહામે ધર્યો, ઉપર લુપેલ બનીવ ક્રમ બન્યો તે બાબતમાં
વાંચકવૃન્દનીજાણુ સાઈ કેટલોક ખુલાસો કરવાની જરૂર છે.

સર્વને સારી પેઠે યાદ હશેકે પ્રથમ પ્રકરણમાં કેશવચંદ્ર પોતાનો પ્રિય પુત્ર
તથા સંગ્રહપેટી પોતાના આજાને સોંપી સર્વને વિદાય કર્યા હતા. સરોવર

દેના મધ્ય ભાગમાં આવતાં કાવતું પકડાયું લઢાઇ થઇ. નૌકા ઉંધી વળી
અને સર્વનું શું થયું તે જણાયું નહોતું. ખરી વાત છે કે કેશવચંદ્રની
પત્ની, અન્ય સાથીઓ તથા સંગ્રહપેટી નૌકા ઉંધી વળતાંજ તળીએ ખેંઠાં
હતાં પણ કેશવચંદ્રનો સાળો જે એક ઉત્તમ તરનાર હતો તે પોતાના
માના બાણેજને લઇ જેમ તેમ કરી તરતો તરતો કીનારે આવી પહોંચ્યો
હતો. દુર દેશાવરમાં નીકળી જઈ હજારો સંગ્રહો વેઠી તેણે પોતાના બા-
ણેજને વિલાસી નામ આપી પોતાના જાળકની પેઠે ઉછેર્યો હતો.

ન્યારે પોતે મરવા પડ્યો ત્યારે તેણે વિલાસીને પોતાની પાસે બો-
લાવ્યો અને તેના તથા તેના પિતા સંબંધની પ્રથમ પ્રકરણમાં વર્ણવેલી
અથથી તે ઇતિ સુધી વાર્તા કહી સંબળાવી વિલાસી પોતાનો પુર્વ વૃતા-
ન્ત સાબળી આશ્ચર્યમાં પુલી ગયો અને મરણ પામેલા પોતાના મામાની
ક્રિયા કરી પોતાની જન્મભુમી પોતાના ખાસનો વિશાળ મહેલ વિગેરે જો-
વાના ઇચ્છાથી મણીપુરમાં આવી વસ્યો હતો. મોતીસરાવતું પોતાના
પિતાના મહેલનું વારંવાર અવલોકન કરતાં બોલાવેલી અને બ્યાજબી રીતે
પોતાની સંગ્રહપેટી હાથ કરવાના ઇરાદાથી તેણે નૌકા ખરીદ કરી તે સ-
ંગ્રહપેટી મેળવવાનો શ્રમ ચાલુ રાખ્યો. અને તેમ કરતાં કરતાં બીજા પ્રક-
રણમાં જતાંબ્યા પ્રમાણે કુમુદસુંદરીનો પ્રાણ બચાવતાં તેની સાથે પ્રેમ
પામ્યો.

સંગ્રહ પેટી જડતાં રખે રસિકચંદ્ર વચમાં પડી તેમ આવી પડે
બંધમાંથી મુક્ત થવા મહારાજ શિલાદિત્યને પોતાનો પોતાના મામાએ ક-
હ્યો અથથીને ઇતિસુધીનો વૃતાન્ત દ્વારા તેણે મળ્યો અને પોતાના
ફક્ત પિતા રત્ન માટે માશી ચાહી પોતાને એક નિમંત્ર હવાલ પ્રજ્ઞ તરીકે
ગણવા માટે તેને મારા મહારાજ શિલાદિત્યને એક વિનંતી પત્ર મોકલ્યો.

આપરથી તે બાબતની ખરી ખાત્રી કરી વિલાસી સંબંધમાં ચોકશી
કરવા મહારાજ શિલાદિત્યે કર્ણસિંહને મોકલ્યો હતો કર્ણસિંહનો તથા વિ-
લાસીનો મેળાપ ક્યાં અને કેવી રીતે થયો તે વાંચનારને યાદ હશે. તે ઉ-
પરથીજ કર્ણસિંહનું કાતાજી પ્રત્યે “આપણે જે યુવકની શોધમાં છીએ તે
આજ ” વિગેરે બોલતું થયું હતું. વાત કરતાં કરતાં તથા ચોથા પ્રકર-
ણમાં વર્ણવેલ નિતોસીની પ્રેમી ચેષ્ટાઓથી કર્ણસિંહને વિલાસીની અને કુ-
મુદસુંદરી વચ્ચેના શુદ્ધ પ્રેમીના ખબર પડી ગઇ હતી; તેથી અને ન્યારે
રસિકચંદ્ર કુમુદસુંદરીનો બીબ્બનો પતિ કહી ઉદયસિંહ નો કર્ણસિંહ સાથે

મેળાય કશોય ત્યારથી તેનો નીચ સ્વભાવ જોઈ કહ્યુંસિંહ ને કુમુદસુંદરીઃ
તથા વિલાસીનું હું બનાવવાની ઉત્કંઠા વધી અને તેટલાજ માટે કાનાજીને
મોકલી તેને આટ માફી મંગાવી કુમુદસુંદર સાથે પરભાવી સર્વ રીતે વિલા-
સીને સુખી બનાવવાની કારણ કહ્યુંસિંહ મનમાં ઉત્પન્ન થઈ હતી કાનાજી
ના આવવાથી કહ્યુંસિંહનું મન આ માટે 'ઉચ્ચ' થયું હતું તે વાંચનાર તે
હવે સ્હેજ સમજશે.

વિલાસીને તેનાં મંત્રાએ કહ્યું હતું કે શિક્ષાદિલ્લનો કાપ તેના પિતા
કેશવચંદ્રપગ લાવનાર બીજો કાપ તત્કિ પણ પોતાનું બહુ કરવા ઇચ્છા
સુખતાર રસિકચંદ્રજી કંઈ છતાં પોતાના શુશીલ જાતિ સ્વભાવ પ્રમાણે
આ વખતે તે બાંધતો જશે પણ ઇચ્છારે તેણે ક્યાં નહોતો.

ઉદ્યમિંહને પોતાનું રસિકચંદ્ર પાસે માર્ગનું દેહાણું મળ્યું, રસિકચંદ્રને
કૃધાવસ્થામાં જ મેહેત્રના ને રંજિત માગતો હતો તે મેહેત્રમાં રહેવાનું
મળ્યું આપણી પ્રેમાવેશ્યાં રૂંખી પણ આને સુખી થએલી પોતાના મ-
નમાં દૃઢ રહેલી કુમુદસુંદરી પોતાના મન ગમતો સ્વામી મળ્યો એટલે કહે-
વાની જરૂર નથી કે રસિકચંદ્ર તેજ દિવસે પોતાની દંપતીનો હાથ વિલાસ
સીને એરલે હાલમાં પ્રસિદ્ધીમાં આવેલ કુસુમશરને સોંપ્યો પ્રેમી યુગ્ય
અરસપરસ સુખી થયું, અન્ય ને સુખી કર્યા અને મેતી સરોવરની મધ્ય
કરીપઆવેલ રસિક દુગમાં મણીપુરના વિલાસી બાળનો સંતાને માટે
સ્થાપ કરી કુમુદસુંદરીનો કુસુમશરની કાન્તી સમાન કાન્તીનાજો કાન્ત
કુસુમશર પોતાની મનોહારિણી ત્રિયા કુમુદસુંદરી સાથે આનંદમાં દિવસ
નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

નવીન પુસ્તકો ! રસિક પુસ્તકો ! ! સસ્તાં પુસ્તકો !

દ્વિત્રિયા પતિદુઃખી:—વિશેષ સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરવાથી સરખી કલહ કંકાસના કેવા ભયકા હો છે અને હાથે ફરી પગપર કુમારના રૂપ બીજી સ્ત્રી સુખના ભોતનો દુઃખમાં ફેરી રીતે વિપર્યય નાખે છે એવો તાદૃશ્ય ચિતાર કિંમત માત્ર આઠ આના—

પ્રાસ વૈષ્ણવોને માટે બસો આવન વૈષ્ણવોની વાર્તા:—સર્વે વે ભાષ્યોથી સુવિજ્ઞાત આ વૈષ્ણવોના વાંદાલા અંથ વિષે વિશેષ વિવેચન એ માન્યાદુલ્લખ ગણાય માટે અત્ર એજ માત્ર વક્તવ્ય છે કે પ્રેમણા ભક્તિની આનંદ કંદ વળ સુદ નંદનંદન શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માનો કૃપા પ્રસાદ, પ્રાપ્ત કરવા માટે સુલભ માર્ગ દર્શાવનાર આ શ્રેષ્ઠ અંથની સુંદર સ્વચ્છ છાંયથી ગુજરાતી નવી આવૃત્તિ અમે પ્રાસ ખદિશ્રમ લઈ પ્રિય થઈ પડે તેવી કરી છે. પાકકાં સોનેરી ગીલીદનાં દગધર પુસ્તકની કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦

પાંતંજલિન યોગદર્શન—સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદનાં હૃદયીશમાં લખેલાનું અંથનું ભાષાંતર યોગ શાસ્ત્રીના ચમત્કારોમાં નિપુણ કરાવનાર આ અંથ સર્વ પ્રસિદ્ધ છે. ગીટનું પાકકું પુડું—અને સુંદર અપાઈ કિંમત માત્ર રૂ. ૧

શ્રી શેઠ્ઠ મરાઠી ગુજરાતી દીવર:—શિક્ષકની મદદ શિષ્ય પોતાની મેળે મરાઠી જાણનારા ગુજરાતી અને ગુજરાતી જાણનારા મરાઠી શોધાનું સુલભતાથી જ્ઞાન તે મળી શકે છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૧૨-૦

એ શિષ્ય અમારે ત્યાં દરેક પ્રકારનાં પુસ્તકો કિંમત ભાવે મળશે અમારાં પુસ્તકોનું મોટું સુચીપત્ર પોષ્ટેજ આડવા આનાની દીકરી મોડલી મરણ મળાવે.

મળવાનું ડેપોટ.

ખત્રી. પુરુષોત્તમ મુલચંદને ત્યાંથી અને
ભુકસેતર. મહાદેવ રામચંદ્ર જગણે,
અમદાવાદ.

